

Att arbeta med patriarkala familjer

En verksamhetsöversikt

Innehållsförteckning

Förord.....	4
1. INLEDNING.....	5
2. BAKGRUND.....	7
Hedersrelaterade hot och våld är ett globalt problem.....	7
Våld i hederns namn – en fråga om ”kultur” eller ”vanligt våld” mot kvinnor?	8
3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	12
Avgränsningar.....	12
4. METOD.....	13
5. UNDERSÖKNING AV ELVA UTVALDA PROJEKT	14
6. ALLMÄNT FÖREBYGGANDE VERKSAMHETER.....	15
6.1. Samtalsgrupper för män och kvinnor med invandrarbakgrund.....	15
7. DIREKT FÖREBYGGANDE VERKSAMHETER.....	18
7.1 Dialogprojektet, Rädda Barnen	18
7.2 Livskunskapsgrupper, Marielunds gymnasium, Norrköping.....	19
7.3 Kurdiskt rådgivningsprojekt	21
7.4 Tre projekt inom Kvinno-SIOS om jämställdhet, föräldraroller samt kvinnlig sexualitet och hälsa	22
8. AKUTA INSATSER.....	24
8.1 Vårbygårds ungdomsgrupp, Stockholm	24
8.2 Terrafem	26
9. BEHANDLANDE INSATSER.....	27
9.1 Orienthälsan	27
10. SKYDDAT BOENDE.....	29
10.1 Älby akut- och utredningshem.....	29
10.2 Kruton, kris- och utredningscenter för tonårsflickor	31
10.3 Unga Kvinnors värn.....	32
11. FÖRTECKNING ÖVER PROJEKT/VERKSAMHETER, figur 1	34
Akuta Insatser	34
Kategorisering av de beskrivna projekten.....	35
12. ANSATS TILL ANALYS figur 2	36
13. SAMMANFATTANDE ANALYS, DISKUSSION OCH SLUTSATSER	37
Förebyggande verksamheter.....	37
Akuta verksamheter	38
Behandlande verksamhet	38
Skyddat boende	39

14. FÖREBYGGANDE ARBETE – ytterligare några exempel	41
14.1 Assyriska ungdomsförbundet – Guiden på lika villkor	41
14.2 Barnen Först (BF), Södertälje – Barnens rättigheter och familjen	41
14.3 <i>Bosna IF – Kommunera</i>	41
14.4 Bosniens och Hercegovinas kvinnoförbundet – Mammans roll är den viktigaste.....	42
14.5 FUF – Föreningen för utvecklingsfrågor	42
15.6 Föräldrarcirklar - Barnen i våra hjärtan	42
15.7 Integrationscentrum, Biskopsgården	42
15.8 Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet – Mötas	43
15.9 Iranska riksförbundet – Ett Dialogprojekt.....	43
15.10 Iranska flyktingars riksförbundet – Jämställdhet och bättre uppväxt för unga	43
15.11 KFUM Fryshuset - ELEKTRA	43
15.12 Kurdiska riksförbundet – Generationskonflikter.....	44
15.13 Kvinnoforum, Flera kulturer - ett liv	44
15.14 Kvinnors rätt	45
15.15 Luleå kommun – Ängsenhetens barn – vårt ansvar	45
15.16 Makedonska riksförbundet – Balans mellan ansvar och frihet mellan föräldrar och barn.	46
15.17 Marieborgs Folkhögskola, Norrköping – Minska klyftan.....	46
15.18 Rädda Barnen - Flicka@rb.se	46
15.19 Somaliska Hälsoteamet i Stockholm, Kista – Föräldrautbildning för somaliska familjer	46
15.20 Somaliska riksförbundet – Föräldraansvar och jämställdhet	47
15.21 Sundbybergs folkhögskola, Förskola/skola – möten/möjligheter	47
15.22 Turkiska distriktsorganisation, Norsborg – Förebygga våld mot kvinnor och barn och förebygga ungdomsbrottslighet	47
15.23 Turkiska ungdomsförbundet – Att förändra attityder i patriarkaliska strukturer	47
16. INTERNATIONELL UTBLICK.....	48
16.1 EU- project - Preventions of violence against girls/women in patriarchal families	48
16.2 NORFA – Vold i nærrelationer og etniske minoriteter i Norden	48
16.5 Oslo - Fra krisesenter til eget lokalmiljø.....	49
16.6 Oslo, Bokolletivet for jenter med etnisk minoritetsbakgrunn.	49
16.7 Papatya i Berlin.....	49
16.8 Autonomes Mädchenhaus, Berlin – Ett skyddat boende för flickor	50
17. APPENDIX	51
17.1 Materialinsamling	51
KÄLLFÖRTECKNING	53
Intervjuer	55
Referenslitteratur.....	55

Förord

Kommunförbundet Stockholms Län, KSL, fick under hösten 2002 i uppdrag av Jämställdhetsprojektet inom Näringsdepartementet, att ta fram en Kunskapsöversikt om utsatta flickor i patriarkala familjer. Bakgrunden till uppdraget är bland annat KSLs engagemang i integrations- och migrationsfrågor i form av intressebevakning, konferenser och samverkansutbildningar för personal inom olika förvaltningar och myndigheter. I det sammanhanget har bristen på användbart studie- och kunskapsunderlag aktualiserats. Efter ett flertal kontakter och möten med representanter från berörda departement fick KSL i uppgift att ta fram ett underlag för att höja kunskapsnivån, kartlägga vad som gjorts och görs och inte minst vad som saknas inom området.

KSL uppdrog åt Sköndalsinstitutets forskningsavdelning vid Ersta Sköndal Högskola att genomföra studien. Arbetet har utförts av Siv-Britt Cederlöf, socionom och forskningsassistent. Doktor Riaydh Al Baldawi, Orienthälsan AB har bistått med konsultativa insatser.

Högskolan konstaterade under arbetets gång betydande svårigheter att hitta dokumenterade och beforskade projekt och verksamheter, varför uppdraget delvis fick en ny inriktning. Rapporten har istället valt att fokusera elva projekt och verksamheter som tillsammans representerar bredden av insatser från allmänt och direkt förebyggande, akuta- och behandlande insatser till skyddat boende. Dessa ligger i sin tur till grund för den kategorisering och ansats till analys som här redovisas.

Sammanfattningsvis visar resultatet det stora behovet av att initiera och stödja forskning och utvecklingsarbete inom området. Vår förhoppning är att denna rapport kan bidra med underlag för det fortsatta arbetet när det gäller utveckling av metoder och modeller av förebyggande karaktär i syfte att förändra destruktiva värderingar och attityder i patriarkala familjestrukturer.

Stockholm den 25 februari 2003

Leif Nordström
Förbundssekreterare

Elisabeth Hermansson
Förbundssekreterare

1. INLEDNING

I tidigare rapporter som Socialstyrelsen (2002) och Länsstyrelserna i Stockholm (LST Stockholm 2002), Göteborg (Västra Götaland 2002) och Malmö (LST Skåne 2002) gjorts har tyngdpunkten legat på de utsatta flickorna från patriarkala familjestrukturer, hur många de är, vilken hjälp de behöver och hur samhället ska kunna möta deras behov. I dessa rapporter har även förslag lagts till en lång rad av åtgärder för att förbättra de utsatta flickornas situation. Malmös rapport (a.a. 2002) pekar på att "förutsättningarna för att uppnå en hållbar situation för de utsatta flickorna är att ge föräldrarna förutsättningar för ett familjeliv på demokratiska grunder".

Den här studien får ses som ett komplement till ovanstående rapporter. Det ursprungliga syftet var att dokumentera det förebyggande arbete, som bedrivs kring utsatta flickor från patriarkala familjer. Tanken var att materialet skulle ligga till grund för ett metodutvecklingsarbete ur ett familjeperspektiv. Syftet var också att hitta internationella erfarenheter och forskning.

Vid närmare granskning visade det sig att det inte fanns någon samlad och/eller dokumenterad kunskap att utgå ifrån. Inte heller någon tydlig beskrivning av olika verksamheter, deras inriktning och metoder. Detta medförde att uppdraget delvis fick omformuleras. Arbetet fick istället inriktas på att *dels* fånga och beskriva nya utvecklingstendenser eller "nischer" inom det sociala arbetsområde, som under senare år vuxit fram, delvis pg.a. ökat behov från utsatta flickor men även under ökat tryck från massmedia, *dels* att kartlägga det förebyggande arbete som pågår kring patriarkala familjer med utländsk härkomst. Eftersom det handlar om ett nytt område som till stora delar är utforskat har kunskapen därför fått hämtas direkt från fältet, från verksamheterna.

När det gäller kunskap om det internationella fältet har sökningar gjorts på relevanta vetenskapliga databaser inom socialt arbete. Begränsade sökningar över Internet har kompletterats med mail-kontakter med nyckelpersoner, experter och kunniga forskare dels i Norden men även i Storbritannien. En komplett sökning över Internet har inte kunnat genomföras inom de ramarna för detta uppdrag. Resultatet visar dock att mycket litet är utforskat och att kunskapsläget därför även här är begränsat.

För att få kännedom om olika projekt/verksamheter har en undersökningsmetod som kallas *snöbollsmetoden* använts (Warren 2002, Denscombe 1998). Den innebär att en "snöboll" sätts i rullning och den i sin tur sätter andra "snöbollar" i rullning. En kontakt har gett en annan kontakt som gett ytterligare två kontakter och så vidare. Successivt framträdde en bild som speglade bredden av insatser i form av projekt/verksamheter som sedan kunde kategoriseras efter 1. allmänt förebyggande, 2. direkt förebyggande, 3. akuta insatser, 4. behandlande insatser och 5. skyddat boende. Allt eftersom mönstret klarnade ökade behovet av fördjupade kunskaper om de olika kategorierna. Eftersom det saknades tillräcklig skriftlig dokumentation återstod endast att åka ut och göra intervjuer på plats.

Elva projekt valdes ut som tillsammans representerade spännvidden i de verksamheter som riktas till utsatta flickor och deras familjer, flertalet i Stockholmsregionen. Fyra projekt har verksamhet över hela landet medan ett exempel är hämtat från Norrköping.

Det är alltid vanskligt att klumpa ihop och etikettera människor i olika grupper såsom patriarkala familjer och invandrarfamiljer. Samtidigt är det ibland en nödvändighet för att synliggöra vissa problem eller frågor. Det är därför viktigt att påpeka att de flesta familjer

med utländsk härkomst inte utsätter sina kvinnor/flickor för våld och hot om våld och att det finns patriarkala familjestrukturer även i etniskt svenska familjer. Denna studie handlar dock om familjer med utländsk härkomst där de patriarkala strukturerna inkräktar på familjemedlemmarnas, både pojkars och flickors/kvinnors, rättigheter enligt FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna, Barnkonventionen och svensk lagstiftning.

2. BAKGRUND

När en individ, en familj lämnar sitt land startar en förändringsprocess (Socialstyrelsen 2002) som kommer att påverka såväl individen som familjesystemet i sin helhet. Migrationsprocessen är oåterkallelig och innebär att individen aldrig blir densamme, utan en ny individ och en ny familjestruktur börjar ta form. Bland de familjer som invandrat till Sverige finns en grupp (Al-Baldawi 1998) med en traditionell patriarkal familjestruktur med en tydlig hierarki där pappan och familjens/släktens män står överst och kvinnorna befinner sig nederst, där pojkarna har större rättigheter och frihet än flickorna. När dessa familjer kommer till ett nytt land har tre olika sätt att anpassa sig och forma familjestrukturerna kunnat urskiljas. Ett sätt är att behålla den traditionella, patriarkala, familjestrukturen, ett annat är att försöka anpassa och integrera sig i det nya samhället och ett tredje är att bryta med sin gamla kultur för att skapa en ny familjestruktur, liknande den som dominerar i det nya landet.

Migrationsprocessen (a.a. 1998) går olika fort för familjemedlemmarna. De familjer som valt att hålla fast vid det traditionella, patriarkala, familjemönstret får dock med tiden allt svårare att fungera. För föräldrarna kan migrationsprocessen innebära att de förlorar sina gamla roller och funktioner. Pappan har oftast svårare att klara förändringen från att ha varit familjens överhuvud till att, i många fall, bli beroende av barnen för att förstå språket i det nya landet. Detta kan ytterligare förstärkas av arbetslöshet, socialbidragsberoende och sjukdom. Mamman har däremot större möjligheter att ta del av det sociala livet. För barnen går processen snabbare eftersom de i skolan får större möjligheter att integreras i samhället, både när det gäller språket och att lära sig det nya landets seder, normer och sociala koder. En obalans uppstår (Integrationsverket 2000) mellan barn och föräldrar, inte bara när det gäller språket utan också när det gäller kunskap om hur livet i det nya landet ska tolkas och levas.

Avgörande faktorer (Kamali i LST Skåne 2002) för om en familj ska lyckas eller inte i det nya landet är integrering, arbete, bostadsförhållanden, kvantitet och kvalitet på sociala kontakter med det civila majoritetssamhället och andra invandrargrupper. När familjen inte kommer in i integrationsprocessen utsätts den för både inre och yttre stressfaktorer. En stressfaktor (Integrationsverket 2003) är den tydliga skillnad i synen på fostran av flickor som råder i majoritets- respektive minoritetskulturen, där betoningen på självständighet och individualism finns i den förra medan betoningen i den senare ligger på samhörighet och kollektivism. Diskrepansen är stor mellan de värderingar och normer flickor från patriarkala familjestrukturer möter i hemmet i förhållande till skolan och majoritetssamhället. För många flickor innebär det en ständig balansgång mellan att å ena sidan leva som familjen vill och å andra sidan följa de signaler om självständighet och frihet som finns i majoritetssamhället. Många familjer (Socialstyrelsen 2002) förmår trots allt att hantera detta och ungdomarna kan hitta sätt att ta tillvara den möjlighet som det kan innebära att ha tillgång till två olika kulturer. För de familjer som inte förmår att lösa den här problematiken kan motsättningarna blir så stora att kompromisser ersätts med hårda ord, kontroll, hot, tvång och våld.

Hedersrelaterade hot och våld är ett globalt problem

I de länsstyrelsernas rapporter (LST Stockholm 2002, Västra Götaland 2002, LST Skåne 2002) framkom att det rör sig om hundratals flickor bara i de tre storstads länen som sökt sig till socialtjänsten, skolkurator eller frivilligorganisationer av olika slag för att få hjälp och skydd i samband med våld eller hot om våld, förtryck eller kontroll från den egna familjen. Problemet med att familjer anser sig ha rätt att bestämma och kontrollera sina kvinnliga medlemmar förekommer dock över hela världen. Trots att de flesta regeringar

världen över har skrivit under FN: s deklARATION om mänskliga rättigheter där de förbundit sig att arbeta för att bekämpa våld mot flickor visade FN: s rapport (United Nations 2002) om kulturella handlingar inom familjen som rör våld mot kvinnor ("concerning practice in the family that are violent towards women") och som överlämnades till generalförsamlingen i juli 2002 att hedersrelaterat våld och mord förekommer i flera länder runt om i världen.

För många flickor är hot om våld, misshandel, arrangerade/tvångsäktenskap, könsstympning och våldtäkt samt andra former av könsrelaterat våld en del av vardagen. FN: s befolkningsfonds (UNFPA 2000) årsrapport visar att uppemot 5 000 kvinnor och barn över hela världen varje år mördas genom hedersmord, (honour killing), av familjemedlemmar.

I rapporten (United Nations 2002) poängterade generalsekreteraren Kofi Annan att alla former av våld mot flickor och kvinnor som sker i hederns namn ska kriminaliseras och att de som avsiktligt deltar i sådana handlingar ska straffas. "All forms of violence against women and girls committed in the name of honour should be criminalized, and those deliberately participating in such acts should be penalized."

Hedersmord, honour killings, förekommer i Egypten, Iran, Jordanien, Libanon, Marocko, Pakistan, Syrien, Turkiet, Yemen men också i Medelhavsländerna och i Gulfstaterna. I länder som Frankrike, Tyskland, Storbritannien har flera fall rapporterats inom invandrargrupper.

FN: s speciella sändebud har även fått kännedom om att så kallade hedersmord har förekommit i Bangladesh, Brasilien, Ecuador, Indien, Israel, Jordanien, Sverige och Uganda. Det är främst äkta män, fäder, bröder och far/morbröder som utför dessa hedersmord. Ibland är de sanktionerade av så kallade stamråd (tribe council) och oftast utses en manlig, minderårig familjemedlem att utföra dådet. Anledningen är att straffet då blir lägre.

FN- rapporten beskriver att det sällan är religiösa skäl som motiverar sådana handlingar utan snarare djupt rotade kulturella föreställningar. Kvinnor som flytt från hot om hedersmord lever ofta i ständig skräck för sina liv och för många blir självmord den sista utvägen.

I rapporten framkom att några regeringar har tagit avstånd från hedersmord och offentligt fördömt handlingarna men att för lite har gjorts för att konkret förändra situationen för flickorna och kvinnorna. Vissa muslimska ledare har dock offentligt förklarat att hedersmord inte är sanktionerat av islam.

FN: s sändebud har uttryckt oro över att flera av de hotade kvinnorna placerats i fängelse, häkten eller speciella (correctional) hem eller skyddat boende. I stället rekommenderas att de som hotar kvinnorna till livet ställs in för rätta och att förbud införs mot att använda fängelse som skydd för kvinnor som lever under dödshot.

Våld i hederns namn – en fråga om "kultur" eller "vanligt våld" mot kvinnor?

I det här avsnittet speglas den debatt kring begreppet *hedersmord* som pågått i Sverige och de inslag som publicerades i svenska tidningar under 2002. Det är dock viktigt att hålla i minnet att hedersmord är en extrem yttring av våld och hot om våld i hederns namn som förekommer i *vissa* patriarkala invandrarfamiljer. Ordet hedersmord är dock ett tacksamt rubrikord och har därför synts mer i media under det senaste året än det vidare begreppet *hedersrelaterat våld och mord*. Det kan ändå vara av intresse att få en överblick och försöka förstå vad den stundtals ganska högljudda debatten som pågått har handlat om. Även om

de åsikter som framförts ofta är tillspetsade, speglar de ändå något av den diskussion, de tankar och den inställning som finns till både begreppet hedersmord, men också till valet av strategier för förebyggande insatser.

Materialet är hämtat ur Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Expressen samt Aftonbladet och som sökord har använts *hedersmord* och urvalet är begränsat till det som publicerats under 2002. Ytterligare några artiklar finns med i underlaget som berör hedersmord, från tidskrifterna Bang, Invandrare & minoriteter, HIV-aktuellt samt en artikel ur debattboken Törnroslandet (Darahagi 2001).

Vid genomläsningen av artiklarna har tre positioner kunnat urskiljas, vilka inte alltid är varandra uteslutande utan ibland överlappande. För att tydliggöra skillnaderna och synliggöra de olika ståndpunkterna har citat som förstärker dessa lyfts fram.

Under senare år har begreppet *hedersmord* etablerat sig i det svenska språket. Det är ett begrepp som är sammansatt av två svenska ord som i andra sammanhang inte brukar förknippas med varandra – *heder* – ett mångtydigt ord som förekommer i ”han är en hederssam man” och ”det var hederligt handlat”. *Mord* – liktydigt med ondska och död.

Vad är då hedersmord? Diskussionen kring användandet av hedersmord har varit intensiv det senaste året efter Fadime Sahindals död. Någon (Hedvall 2002) anser att användningen av ordet hedersmord innebär att vi ”gör gärningsmannens verklighetsbild till vår”... ”att vi därigenom tar förövarens parti mot offren, de unga kvinnorna”.

Språkvårdaren Grünbaum (2002) har däremot inte hittat något annat ord som bättre beskriver vad det egentligen handlar om. ”*Hedersmord säger nämligen något om motivet, liksom rånmord, sexualmord och svartsjukemord.*”

När hedersmord används förstår vi direkt att mordet inte begåtts av någon som varit berusad, av svartsjuka eller av okontrollerade känslor.

”Hedersmord är en överlagd handling, bestraffande och varnande och med det yttersta syftet att göra sig av med något som kan skada familjens anseende, plats på den sociala rangskalan och därmed marknadsvärde.”

Grünbaum påpekar också att hedersmord har blivit ett etablerat begrepp i flera språk än svenskan under senare år.

Definitionen och förklaringarna till varför någon utför hedersmord har varierat kraftigt men i debattartiklar, på ledarsidor, i intervjuer och insändare utkristalliserades snart som nämnts tre olika positioner/ståndpunkter.

Den första beskriver hedersmord som icke generaliserbart eller kulturbundet utan menar att det rör sig om en enskild persons handlande. Argument har framförts (Özyurt & Eldenblom 2002) att det bland annat beror ”på den maktlöshet som många invandarmän känner inför den svenska kvinnosynen,” att det inte handlar (Al-Hashimi 2002) ”om kulturkrockar eller religionskrockar utan om livsstilskrockar” eller att (Alsing 2002) ”våld mot kvinnor inte är uttryck för speciella kulturer eller religioner utan är en fråga om maktmissbruk och förtryck”. Baksi (2002) menade att ordet ”kultur är brett och kan betyda vad som helst. Det blir olyckligt när de flesta debattörer pekar ut etniska kulturer, i synnerhet den kurdiska som orsak till hedersmorden”. Guillou (2002) har hävdade att hedersmord inte har med kul

tur att göra - ”om man säger att kurder har mord på tonårsdöttrar som en del av sin kultur betyder det att deras kultur är sådan att de inte gärna kan bo och leva i Sverige... dessa resonemang är inte bara rasistiska, de är i alla avseenden befängda”.

Den andra ståndpunkten ser hedersmord som ytterligare en yttring av våld mot kvinnor och menar att det går att generalisera universellt. Det är samma patriarkala förtryck vare sig det handlar om kurder, svenskar, indier eller araber. Argumenten för den andra ståndpunkten har pekat på att det inte finns någon artskillnad mellan våld i den ena eller den andra gruppen, bara en gradskillnad.

”Patriarkatet tar sig helt enkelt olika uttryck i olika sociala sammanhang... Om vi accepterar det faktum att vi lever i ett patriarkaliskt samhälle finns maskuliniteten överallt, den tar sig bara olika uttryck i Sverige och i Afghanistan. När kvinnor i väst avkläds och sexualiseras som objekt (via modetrender och operativa ingrepp) kan detta ses lika kontrollerande som ett samhällssystem som tvingar kvinnor att bära burka” (Appelqvist 2002).

Hedersmord (Matthis 2002) är ett utslag av det svenska patriarkatet och ”man slår in på en politisk farlig väg när man börjar diskutera brott i termer av ’kulturskillnader’ eller andra diffust vetenskapliga begrepp...”.

Diskussionen har även handlat om huruvida det finns någon skillnad på svenska män som slår och invandrarmän som slår.

”För tänk om det är så att Invandrarmännen håller på med ett Helt Annat Våld. Om dom är mycket hemskare än svenska män. Om det faktiskt är skillnad på att bli mördad av en man som tillfälligt tappar kontrollen än av en som gör det medvetet. Om det är bättre att bli mördad av en som skyddas av Institutionerna än av Kulturen. Och tänk om det är så att det är värre med Dottermord än Hustrumord. Om det faktiskt är mer okej att killar bestämmer över sina tjejer än att pappor bestämmer över sina döttrar... Jag är rädd för män. För alla män. Patriarkat som patriarkat” (Stridsberg 2002).

Den tredje ståndpunkten omfattas bland andra av flera representanter för invandrarkvinnorna där hedersmord kopplas till kulturen Darahagi (2001: 81) menar

”att förneka de kulturella skillnaderna är att inte erkänna att ’hedersmord’ är en förbrytelse mot historien, som i likhet med brott som kvinnlig könsstympning, barnäktenskap, tvångsäktenskap etc. borde straffas hårdare än vanliga brott, i Europa som i andra länder, som en markering.”

Ordföranden för Kurdistans kvinnoförbund i irakiska Kurdistan slår fast att ”hedersmord är tyvärr en kulturell fråga”, men påpekar samtidigt att företeelsen även förekommer i många länder i Mellanöstern, också inom kristna grupper (Wahl-dén 2002).

Här finns även övertygelsen om att hedersmord är ett kulturspecifikt fenomen. Kurkiala (i Svensson 2002) påpekade att det visst kan

”finnas individuella och psykologiska orsaker till dessa mord (på Pela och Fadime, förf. anm.) och (att) man måste inse att den svenska integrationspolitiken spelade in. Men kulturen är ofta avgörande för hur vi människor handlar. Vi hämtar våra motiv och legitimerar vad vi gör utifrån det allmänna skafferi av värderingar som finns i vårt kulturarv. ”

Kurkiala förklarar att det inte finns några gemensamma moralprinciper i Sverige som kan åberopas som stöd för kvinnomord eller kvinnomisshandel och att detta är den stora skillnaden mellan hedersmord och andra kvinnomord i Sverige. De förra sker med stöd av den kultur som dominerar i mördarens ursprungsland.

3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Ett syfte med denna studie är att försöka fånga den nya ”nisch” i socialt arbete som vuxit fram – arbetet med utsatta flickor från patriarkala familjer av utländsk härkomst. Arbetet har utgått från följande frågeställningar:

vilken inriktning har projekten?

- till vem vänder de sig – målgrupp?
- hur kan de kategoriseras?
- vilka gemensamma/särskiljande drag har de?
- vilka arbetsmetoder används?
- vilket tilltal har de till sin målgrupp?
- vilka etiska kodord kan urskiljas?

Det andra syftet är att göra en kartläggning över projekt/verksamheter som arbetar förebyggande och/eller motverkar kulturellt förtryck genom att fokusera på grundläggande frågor såsom jämställdhet, värdegrund och demokratiska fri- och rättigheter utifrån Barnkonventionen, Mänskliga rättigheter och svensk lagstiftning.

Det tredje syftet är att se vilka internationella erfarenheter som finns inom området.

Avgränsningar

Elva projekt/verksamheter beskrivs närmare i denna studie i syfte att visa bredden på de aktiviteter som vänder sig till utsatta flickor med utländsk härkomst och deras familjer. Exempelen har valts efter principen att ge ändamålsenlig information utifrån de förutsättningar som anges för uppdraget under syfte och frågeställningar ovan.

Under rubriken ”Förebyggande arbete – ytterligare några exempel” finns de projekt/verksamheter som främst arbetar utifrån ett familjeperspektiv och som varit möjliga att få fram inom ramen för denna studie. Verksamhetsöversikten gör därför inte anspråk på att vara heltäckande.

När det gäller den internationella utblicken har sökning gjorts i relevanta vetenskapliga databaser samt via begränsad sökning över Internet. En komplett sökning över Internet har inte varit möjligt att genomföra då det kräver mer resurser och tid. Däremot har mailkontakter tagits med nyckelpersoner, experter och kunniga forskare inom fältet både i Sverige, Norden och Storbritannien.

4. METOD

Av de projekt/verksamheter som beskrivs närmare är de flesta nystartade och har därmed mycket begränsade erfarenheter av att arbeta konkret efter ovanstående kriterier och/eller med den definierade gruppen flickor från patriarkala familjer. Det har inneburit att det i de allra flesta fall inte har funnits någon dokumenterad eller ens uttalad policy, metod eller utvärdering. För att uppväga bristen eller snarare frånvaron av sådan dokumentation har intervjuer genomförts med ansvarig personal från de valda projekten/verksamheterna. I flera fall har arbetssättet och problematiken varit så ny för personalen att de i sina beskrivningar utgått ifrån de konkreta fall de arbetat/arbetar med. Andra informationskällor som använts är projektens/verksamheternas egna bidragsansökningar och beskrivningar, internt och externt informationsmaterial, foldrar, tidningsurklipp från verksamhetsansvariga, någon enstaka utvärdering samt genom deras hemsidor på nätet. Variationerna har varit stora när det gäller tillgång till material kring de olika projekten/verksamheterna vilket också avspeglar sig i beskrivningarnas omfång. Någon värdering av de olika projekten har dock inte gjorts.

De elva projekt som närmare beskrivs i denna rapport har övergripande analyserats och sammanfattats utifrån frågeställningarna (sidan 11) med undantag av de etiska kodorden som är en mer teoretisk analys efter Blennberger (2003).

Inom ramen för en relativt begränsad översikt finns ändå möjligheter att fånga en utvecklingstrend eller en "nisch" i sin bredd. Det krävs dock ett större och mer noggrant genomarbetat empiriskt material för att kunna veta om de gör det de säger att de gör, samt för att generalisera utifrån det som är gemensamt respektive särskiljande. Undersökningsmaterialet pekar dock på en spännvidd av metoder/verksamheter som på olika sätt arbetar för att motverka kulturellt förtryck i patriarkala miljöer. Det har därmed ett generellt värde.

5. UNDERSÖKNING AV ELVA UTVALDA PROJEKT

För att spegla variationen av projekt/verksamheter som arbetar förebyggande och/eller med syfte att motverka kulturellt förtryck i det som i debatten benämns som patriarkala invandrarfamiljer har elva exempel valts ut för närmare beskrivning och analys. Tio projekt/verksamheter har besökts, det elfte har, på grund av avståndet, dokumenterats per telefon. Projekten har kategoriserats efter vilken typ av arbete de utför såsom 1. allmänt förebyggande, 2. direkt förebyggande, 3. akuta insatser, 4. behandlande insatser samt 5. skyddat boende.

Intervjuer har gjorts med verksamhetsansvariga . Därutöver har skriftlig dokumentation inhämtats. Många av projekten/verksamheterna är emellertid relativt nya, varför skriftlig dokumentation och utvärderingar saknats i flera fall. Beskrivningarna nedan är därför delvis baserade på intervjuer och samtal med ansvariga och delvis på material hämtat från verksamheternas hemsidor på nätet, informationsfoldrar, projektansökningar/beskrivningar och någon utvärdering.

Intervjuerna med ansvariga, ibland har de varit två, har genomförts med öppna frågor där intervjuobjekten till stor del fritt fått berätta om sitt arbete. Genom följdfrågor har kunskap om verksamhetens syfte, arbetsmetoder och eventuella resultat tagits fram, beroende på hur länge verksamheten varit igång. Även frågor som berört de ansvarigas inställning till målgruppen och de arbetsmetoder som används har tagits upp i samband med intervjuerna.

De beskrivna projekten/verksamheterna har haft olika förutsättningar för sitt arbete. I några projekt har de ansvariga arbetat med frågorna under flera år, ibland med projektstöd, ibland inom ramen för sin tjänst. Några har sökt sig till den specifika målgruppen, andra har ”fått dem i knäet” i sin ordinarie verksamhet och då tvingats att söka kunskap och metoder för att kunna hantera situationen. En av verksamheterna hade genom ett politiskt beslut fått i uppdrag att ändra inriktning i verksamheten till att endast omfatta flickor som är utsatta för våld eller hot om våld från någon närstående. De hade också fått resurser till vidareutbildning.

Några är mycket ideologiskt drivna och arbetar helt/delvis ideellt, och någon har specialiserat sig på målgruppen i sin privata mottagningsverksamhet. Även om samtliga projekt/verksamheter arbetar för att förebygga/motverka det kulturella förtrycket går en tydlig skiljelinje mellan de projekt/verksamheter som arbetar utifrån ett konsensusperspektiv och de som utgår helt eller delvis från ett konfliktperspektiv.

6. ALLMÄNT FÖREBYGGANDE VERKSAMHETER

6.1. Samtalsgrupper för män och kvinnor med invandrarbakgrund

Syftet är att skapa en mötesplats för män respektive kvinnor med invandrarbakgrund där de får möjlighet att diskutera gemensamma problem och dela med sig av sina erfarenheter. Arbetet bedrivs i form av självhjälpsgrupper och är ett förebyggande arbete för nyanlända invandrare i Upplands Bro kommun inom ramen för introduktionsarbetet. Organisatoriskt tillhör det IFO- individ- och familjeomsorgen.

Materialet är till största delen baserat på en intervju med **Ali Rashidi**, men en del av information är hämtad från interna utvärderingar av gruppverksamheten. I integrationsarbetet med invandrarna/flyktingarna märkte flyktingsekreteraren (Rashidi 2002a) att många av invandarmännen kom till honom, på grund av att han själv var invandrare, för att få råd om olika problem de kämpade med. Ofta handlade det om relationsproblem inom äktenskapet och/eller mellan föräldrarna och tonåringarna. Han upptäckte snart att det fanns många gemensamma problem bland flyktingarna/invandrarna och tanken föddes om en samtalsgrupp för män med invandrarbakgrund.

Tillsammans med en manlig svensk socialsekreterare arbetade Rashidi fram ett koncept för en samtalsgrupp för invandarmän. Syftet var att skapa ett forum, en mötesplats där dessa män kunde träffas för att diskutera gemensamma problem och dela med sig av sina erfarenheter. Att få igång ett möte mellan invandarmän och det svenska samhället i dialogform som samtidigt också var en form av självhjälp.

I den utvärdering (Eriksson & Rashidi 2002) som gjordes efter den första gruppens genomförande, 1999/2000, framträdde tre områden som särskilt viktiga för deltagarna - barnuppföstran, arbetslöshet och skilsmässor. Papporna ansåg att de hade blivit diskvalificerade som pappa och förälder och att deras uppföstringsmetoder ifrågasattes av både samhället och myndigheterna. Många män kände sig missförstådda och var skeptiska mot skolan och sociala myndigheter som de menade hade fördomar mot invandarmän.

Arbetslösheten var ett annat viktigt samtalsämne då många upplevde att den orsakade sänkt social status, konflikter i hemmet och social isolering. Männerna hade degraderats från att vara familjens överhuvud och familjens försörjare till en värdelös person som lever på socialbidrag.

Skilsmässa var något som flera av deltagarna hade erfarenheter av, antingen genom egen skilsmässa eller genom någon närståendes. Några ansåg att det faktum att deras kvinnor hade blivit "försvenskade" samt egen arbetslöshet bidrog till konflikter i invandrarfamiljerna. Av de män som själva hade erfarenhet av en svensk skilsmässoprocess menade flera att svenska myndigheter ofta tog parti för kvinnan och att männen var dömda på förhand.

Rashidi och hans svenska kollega konstaterade också att konstellationen med en svensk, manlig socialarbetare och en manlig flyktingsekreterare med invandrarbakgrund inneburit ett fruktbart möte mellan två olika kulturer på både ett etniskt och ett arbetsmässigt plan. I

en annan utvärdering (Rashidi 2002b) påpekades att den svenske socialarbetaren fungerade som en sorts referensram till hur en svensk man, make och far tänker.

Några lärdomar de fått (Eriksson & Rashidi 2002) efter avslutat arbete var vikten av att anpassa innehållet efter deltagarnas nivå och att inte ställa några personliga frågor direkt till en enskild individ, att det var lättare att prata om olikheter än om likheter, att det var viktigt att prata ”med” grupperna och inte ”om” dem samt att grupperna genererat en bra och positiv dialog som kan leda till förändring.

I dag ingår de här samtalsgrupperna (Rashidi 2002a) i kommunens introduktionsprogram och är indelade i tre steg. De två första stegen är schemalagda i anslutning till SFI-undervisningen (svenska för invandrare) samt knutna till försörjningsstödet. För att få en kontinuitet måste deltagarna gå genom stegen i tur och ordning.

Det första steget innehåller information om hur det svenska samhället är uppbyggt, om samhälls- och familjestrukturer. I steg två fördjupas några teman och det ges även tillfälle till fler diskussioner. Teman som flyktingskapet som en process ventileras, hur det känns att vara flykting/invandrare, hur familjen har förändrats och om ungdomarna och deras dubbla identiteter och normsystem.

I steg ett och två, som är obligatoriska, består grupperna av både män och kvinnor. Inför steg tre delas deltagarna upp efter kön och endast första gången är obligatorisk. Erfarenheterna visar dock att cirka 95-99 procent väljer att fortsätta. Det tredje steget (Rashidi 2002b) börjar med en introduktion där Rashidi och hans kollega förklarar syftet med gruppen och berättar om de frågeställningar som de kommer att beröra.

- Familjen i olika kulturer
- Familjestrukturen i hemlandet och i Sverige
- Förändrade könsroller i hemmet
- Förändrade föräldraroller
- Invandarmännens möte med det svenska samhällets normer
- Invandarmännens självbild
- Att förebygga konflikter inom familjen

Rashidi och hans kollega (Rashidi 2002a) arbetar mycket för att skapa förståelse för att det svenska samhället är annorlunda, men inte nödvändigtvis fel. De försöker även visa på att det finns flera alternativ, att livet och det som händer inte alltid är svart eller vitt. Att människan alltid har ett val.

Huvudsyftet med gruppen är att starta en process hos männen. Att få dem att inse att mycket av det som händer dem och deras familjer inte är något unikt eller konstigt utan en del av migrationsprocessen. Till exempel är tonårsflickans revolt mot sina föräldrar en naturlig del av ungdomarnas frigörelseprocess så som den ser ut i Sverige. I många av invandrarernas hemländer finns inte ungdomstiden på samma sätt som den gör i Västeuropa och i Sverige och även om det finns generationskonflikter så har de andra yttringar än vad som blir synligt i Sverige. Bland gruppdeltagarna (Rashidi 2002b) fanns många funderingar kring den svenska barnuppfostringsmodellen och hur de skulle kunna kombinera sitt gamla sätt att uppfostra barn på med det nya samhällets krav. Flera uttryckte en vanmakt över hur de skulle hantera sina barn och ungdomar i relation till svenska lagar och normer. Det handlar om att skapa förståelse (Rashidi 2002a) för att det samhälle de lever i idag är annorlunda och i detta arbete är mannens självbild viktigt. Många invandrare fastnar i ett försvar av sin

hemkultur och vill inte erkänna att något hemifrån är dåligt. Diskussionerna förs också ofta på en generell nivå, där männen pratar om sig själva i tredje person.

Ett annat syfte är möjligheten till identifikation och igenkänning, att grupperna ska fungera som en form av självhjälpsgrupper. Många av männen har aldrig tidigare pratat med någon om sin oro och sina problem. De tror att det bara är deras dotter som inte vill lyssna på dem, att det bara är deras fru som plötsligt gör saker som får mannen att känna skam. Rashidi och hans kollega talar inte mycket om våld. Han ”tror att alla män någonstans älskar sina barn och fruar på något sätt”, och menar att ”de kan lösa detta om de får alternativ och en realistisk bild av svenskarna”.

I början trodde Rashidi och hans kollega att det skulle räcka med en mansgrupp. De menade att problemen ligger hos männen, det är de som behöver hjälp. Men under arbetet framkom önskemål från både männen, ”detta behöver våra kvinnor få höra” och från kvinnorna själva om en speciell kvinnogrupp. Efter samma koncept har en kvinnogrupp startats som leds av två svenska kvinnliga socionomer.

Kontaktperson: Ali Rashidi, Upplands-Bro kommun tfn 08-581 690 00 vx.
---

7. DIREKT FÖREBYGGANDE VERKSAMHETER

7.1 Dialogprojektet, Rädda Barnen

Ett förebyggande arbete riktat till invandrarorganisationer för att stimulera deras sociala engagemang. Teman de arbetar med handlar om betydelsen av pojkars fostran, deras behov av positiva manliga förebilder samt den moderna papparrollen.

Meriale kommer från en intervju med **projektledaren Niklas Kelemen**, en intern projektbeskrivning, från Internet samt från ett telefonsamtal.

Dialogprojektet har sitt ursprung i Manliga nätverk (Kelemen 2001) som Rädda Barnen startade 1993 för att ge män tillfälle att ”diskutera och analysera frågor kring den moderna papparrollen, mansrollen, våldsinslaget i pojkars uppfostran och pojkars behov av manliga förebilder”. Bland de tvåtusen män som Manliga nätverket fick kontakt med fanns dock knappt någon med invandrarbakgrund med. 1997 startade därför Rädda Barnen Dialogprojektet för att nå ut i invandratäta områden med dessa idéer.

Projektets syfte är att informera och väcka intresse bland invandrarorganisationer för frågor som rör våld mot barn och kvinnor ur ett jämställdhetsperspektiv. ”I invandrarorganisationerna (Integrationsförvaltningen 2002) förs inga samtal om mansrollens betydelse i pojkars uppfostran och därför behövs seminarier med bra diskussioner om kulturkrockar och relationsproblem”, säger Kelemen. Många invandarmän (Kelemen 2003) har saknat en möjlighet till dialog om svenska värderingar och normer. Kulturkrockar har medfört att flera ”känt sig lurade”, att det känns som om Sverige har ”tagit deras barn ifrån dem”.

Dialogprojektet (Kelemen 2002) utgår främst från Barnkonventionen och de mänskliga rättigheterna. Viktiga inslag i diskussionerna kan även vara den svenska aga-lagen samt att det är kriminellt med våldtäkt inom äktenskapet. Det långsiktiga målet är att invandrarorganisationerna själva ska starta egna våldsförebyggande- och jämställdhetsprojekt med fokus på barn och kvinnors rättigheter ur ett jämställdhetsperspektiv.

Dialogprojektets första steg är att skapa ett intresse för frågorna genom att erbjuda organisationerna olika seminarier med teman som pojkars behov av positiva manliga förebilder, papparrollen och våldskulturer i pojkars uppfostran. Tanken är att invandrarorganisationerna sedan ska starta egna stödverksamheter, exempelvis en jourtelefon, för att kunna nå in i familjer där hot om våld förekommer i ett tidigt skede, innan socialtjänsten blir inkopplad. Finns intresse att gå vidare hjälper Dialog organisationerna att starta egna projekt. Eftersom organisationerna saknar egna resurser går mycket tid åt att söka bidrag.

I debatterna framkommer ofta (Kelemen 2003) ett starkt motstånd mot ”svensk” jämställdhetspolitik och barnuppfostran samt mot den svenska anti aga-lagen. Bland de invandrare som upprätthåller den traditionella ”kyskhetsetikern” finns starka föreställningar om nej till abort, nej till samma frihet för flickor som för pojkar och nej till en relation före äktenskapet.

Hittills har Dialogprojektet (Kelemen 2001) påbörjat ett samarbete med de tre stora organisationerna Somaliska riksförbundet, Syrisk ortodoxa-kyrkan St. Jacob och Bosniska församlingen. Alla startade långsiktiga verksamheter 2000.

Under våren 2001 startade (Kelemen 2002) även Turkiska riksförbundet, Kurdiska kulturföreningen, Iranska riksförbundet och Assyriska ungdomsförbundet samarbetsprojekt. Ytterligare några organisationer är på planeringsstadiet. Samtliga projekt arbetar helt självständigt men Dialog har en rådgivande funktion och hjälper till med att engagera olika föreläsare. Visionen är (Kelemen 2003) att nå ut till cirka 200 invandrarorganisationer och samfund.

Ansvariga för Dialogprojektet är Vidar Vetterfalk, psykolog, Björn Hoffman, Barnombudsman i Sundsvall, projektledare och kontaktperson är Niklas Kelemen. Tel. 08. 33 84 44.
dialog.kelemen@emaila.nu

7.2 Livskunskapsgrupper, Marielunds gymnasium, Norrköping

Grupper för pojkar och flickor med invandrarbakgrund med syfte att ge utrymme för samtal och reflektioner samt praktiskt visa hur en demokratisk grupp kan fungera. Arbetet sker inom ramen för ämnet Livskunskap på gymnasiets individuella program.

Materialet bygger till övervägande delen på en intervju med **skolkurator Satu Trygg**. En mindre del är hämtat från en projektrapport.

Grupperna startade läsåret 1997/98 (Trygg 1999) och har tidigare erhållit bidrag från Skolverket samt Flykting- och invandrarkontoret i Norrköping. I dag drivs arbetet (Trygg 2003) inom skolkuratorns ordinarie tjänst. Målgruppen är främst de elever som nyligen eller relativt nyligen kommit till Sverige och ännu inte klarat sitt SFI-test (svenska för invandrare, ett muntligt och skriftligt språktest). Syftet med grupperna är att ge eleverna kunskap om jämställdhet, pubertet, barn, sexualitet med mera, samt ge dem utrymme för samtal och reflektioner och på ett praktiskt vis visa hur en demokratisk grupp kan fungera.

Skolkurator Satu Trygg arbetar med 3-4 grupper om 8-10 elever per läsår. Varje grupp träffas två timmar i veckan under en sjuveckorsperiod. Även om de följer vissa teman som Satu Trygg genom åren arbetat fram, strävar hon dock efter att låta eleverna själva bestämma nivå och i viss mån inriktning. Ibland stannar hon upp och håller kvar ett tema eller en tråd som hon vill fördjupa.

I flickgrupperna har de arbetat med följande teman:

- Om språk, tändar och rökning. De flesta av eleverna är inte uppvuxna med Folktandvården och saknar ofta kunskap om hur tändarna bör skötas och riskerna med rökning.
- Om giftermål och barnuppfostran. Flickorna får formulera sina egna tankar kring hur många barn de vill ha och fundera hur deras egna önskningar ibland krockar med släktens förväntningar. Ofta vill de själva ha 1-2 barn, men släkten förväntar sig att de ska

få fler. De har även en konkret diskussion om jämställdhet och pratar om vem som gör vad hemma. Flickorna får själva formulera hur de vill ha det i sina egna familjer. Eleverna får, om de vill, visa video från sina bröllop. (Många av dem är redan gifta vid 16 års ålder). Satu Trygg berättar om 18-års gränsen för äktenskap i Sverige. Reflektioner kring för- och nackdelar med att gifta sig tidigt.

- Om pubertet, mens och klamydia. Klamydia är den könssjukdom som är vanligast bland ungdomar. Det har hänt att flickorna fått klamydia när de gifter sig och många av dem saknar kunskap om könssjukdomar, om smittspridning, symptom och bot.
- Om framtidstankar. Flickorna får fundera och prata om vad de vill göra om fem år och om tio år. Många, speciellt romerna, är ovana vid att planera. Andra invandrargrupper har nästan hela livet inrutat. Om den spännvidden finns i gruppen brukar det bli en spännande och dynamisk diskussion där de väger sina tankar och åsikter mot varandra. De pratar även om svenskars förhållningssätt till planering och diskuterar för- och nackdelar.
- Om hemlandsmusik och folkdanser. Den här gången får de dela med sig av sin kulturs musik och upptäcker ofta att det finns stora likheter. Satu berättar om att folkmusik/dans inte längre har en lika stor plats i svensk kultur som den kan ha i andra kulturer. De lär ut sina folkdanser och dansar tillsammans.
- Sista gången brukar de försöka göra en utflykt tillsammans. Men det är inte helt lätt, berättar Satu. Många flickor har inga ordentliga utesor och saknar vantar. De har aldrig fått vara ute och cykla, rida, simma eller springa som svenska barn gör. Ibland har de besökt badhuset andra gånger bowlar de.

I ”killgrupperna” har temana varit lite annorlunda. Bland annat har de ägnat mer tid åt att prata om sexualitet och könssjukdomar.

- Om könssjukdomar, bland annat klamydia. Trygg berättar hur man kan skydda sig, visar hur en kondom fungerar. Inriktning och hur djupt hon går i detta ämne bestämmer varje grupp.
- Om vad svenskar tänker om invandrare? Här får pojkarna hjälp att tolka konkreta händelser de varit med om. Vad berodde på okunskap, på rasism? De pratar om machorollen som många av killarna anammat.
- Om kost och mat.
- Om jämställdhet på ett praktiskt och konkret plan. Vem gör vad hemma? I skolköket får de, under visst motstånd, prova att laga mat, diska med mera.
- Om barnuppfostran, jämställdhet och värderingar kring könsrollerna. Detta tema är dock något som många av pojkarna inte är särskilt intresserade av.
- Även killgruppen avslutas med någon form av aktivitet utanför skolan, exempelvis bowling.

Under flera läsår har skolan haft föräldragrupper för invandrarföräldrar, bland annat ett projekt (Trygg 1999) inom ramen för Kompetensutveckling för skolpersonal och integration av romer i samhället. Arbetet visade sig dock vara både mödosamt och dyrt, dels på grund av behovet av tolk, dels på grund av att arbetet var tvunget att läggas på kvällstid med ökade personalomkostnader som följd. Idag har skolan upphört med gruppverksamheten. Det positiva var dock att föräldrasammankomsterna visade sig vara ett utmärkt forum för de vuxnas samhällsorientering i det nya landet.

Kontaktperson: Satu Trygg, skolkurator tfn 011-15 00 00 vx.

7.3 Kurdiskt rådgivningsprojekt

Nystartat (senhösten 2001) projekt för att nå kurdiska invandrare med information på de två kurdiska dialekterna om svenska förhållanden, bland annat när det gäller asylrätt, lagstiftning och rättsprocessen, normer och värderingar men också om barnuppfostran, demokrati och jämställdhetsfrågor.

Materialet bygger främst på en intervju med **projektansvarig Seyran Duran** samt på en intern projektbeskrivning.

Den kurdiska kvinnoorganisationen (Kurdiskt rådgivningsprojekt 2002) har fått medel att driva ett rådgivningsprojekt under ett år för att nå sina landsmän på deras egen dialekt med information om det svenska samhället. Syftet med rådgivningsprojektet är att

- informera asylsökande föräldrar om asylprocessen och rättsväsendet i Sverige.
- Möjliggöra för familjer med uppehållstillstånd att lättare anpassa sig till det svenska samhället och tidigt informera dem om olika värderingars betydelse.
- Minska samhällets kostnader för läkare, psykolog, medicin och andra insatser genom förebyggande åtgärder.

De flesta invandrare (Duran 2002) har fått information om Sverige vid ankomsten och under asyltiden men den har oftast varit bristfällig och förmedlats genom tolk. Det finns ett stort behov av den här typen av arbete eftersom många invandrare inte har kunnat tillgodogöra sig den tidigare informationen. Många svenska begrepp (Kurdiskt rådgivningsprojekt 2002) som exempelvis sambo, särbo och umgängesrätt finns inte i det kurdiska språket och kräver därför ett förtydligande, något som ofta medför en diskussion, för att kurderna ska förstå deras verkliga innebörd. Förutom att det svenska språket och kulturen är något främmande tillkommer de påfrestningar på familjerna som en migration ofrånkomligen innebär. Förändrade roller inom familjen för både mannen och kvinnan, känslor av otillräcklighet och det faktum att barnen oftare har lättare att lära sig det nya språket och anpassa sig fortare gör att pressen blir stor på de kurdiska familjerna.

Projektet innebär att yrkesföreträdare såsom socionom, beteendevetare, jurist och psykolog med kurdisk bakgrund kommer att ha seminarier runt om i landet i föreningar och på flyktingförläggningar. De kommer även att utbilda representanter för de lokala kurdiska föreningarna i landet som i sin tur kommer att förmedla kunskapen till den lokala föreningens medlemmar.

Det finns (Duran 2002) 18 aktiva kvinnosektioner i landet som projektet riktar sig till. Förhoppningen är att nå tio stycken av dem.

Kontaktperson: Seyran Duran tel. 0739-50 22 54. e-post: seyran.duran@fryshuset.se

7.4 Tre projekt inom Kvinno-SIOS om jämställdhet, föräldraroller samt kvinnlig sexualitet och hälsa

Syftet är att skapa en gemensam plattform i de lokala invandrarorganisationerna för diskussion kring frågor om föräldrarollen i Sverige och i andra länder, om kvinnors hälsa och sexualitet samt föra en aktiv dialog om jämställdhet.

Materialet bygger på en intervju med **projektansvarig Seyran Duran** samt projektbeskrivningar.

SIOS är ett samarbetsorgan (SIOS 2002) för etniska organisationer i Sverige. Det har 16 medlemsförbund med 450 lokalföreningar och drygt 110 000 medlemmar över hela Sverige. SIOS uppgift är att driva språk-, kultur-, utbildnings- och andra minoritetspolitiska frågor som är gemensamma för medlemmarna. Det ska verka för en ”mångfaldspolitik som präglar hela samhället samt arbeta för en förstärkning av samarbetet för medlemmarnas gemensamma intressen”. Arbetet sker genom opinionsbildning, skrivelser och yttranden samt genom utbildnings-, informations- och projektverksamhet med mera.

Inom SIOS finns en kvinnoavdelning kallad Kvinno-SIOS med uppgift att driva kvinnofrågor. Under de senaste två åren har det drivit tre olika projekt med inriktning på jämställdhet, föräldraroller samt kvinnlig sexualitet och hälsa. Organisatoriskt handlar det om tre projekt men deras syften och målsättningar går in i varandra. Praktiskt har det gått till så att de lokala invandrarorganisationerna som tillhör SIOS har skickat representanter på de utbildningsseminarier och veckoslutskurser som Kvinno-SIOS arrangerat. Den första utbildningsdagen var gemensam för alla tre projekten och hölls i mars 2001. Deltagarna (Duran 2002) har formulerat sina egna projektbeskrivningar som de sedan genomfört och håller på att genomföra, med varierande resultat, på hemmaplan.

De övergripande ämnena (SIOS 2002) som diskuterades under de här helgseminarierna var: ”Barnaga och barnuppfostran”, ”Våld och hedersmord – två sidor av samma mynt”, ”Pojkars frihet och flickors kyskhet”, ”Kvinnovåld ur ett juridiskt perspektiv” samt ”Integrationsprocessen – en generationsfråga och en samhällsfråga i dagens Sverige”.

I projektet ”Föräldraroller i Sverige och olika länder” har Föräldraboken, som delas ut till förstagångsföräldrar på barnavårdscentralerna, översatts till lättförståelig svenska men också till engelska, spanska, turkiska, nordkurdiska (kurdmandji), somaliska, arabiska, persiska samt sydkurdiska (sorani). Ett flertal exemplar har även distribuerats till Kurdistan.

Det kurdiska kvinnoförbundet (Duran 2002) har sedan 1995 arbetat med de här frågorna men det är först under det senaste året, efter Fadime Sahindals död, som det blivit en öppning kring dem. Tidigare har det varit svårt för kvinnorna att prata om de unga kvinnornas roll i hemmet och om det sociala förtrycket, men nu vågar de. Budskapet har varit att ingen ska kontrollera någon annan i familjen. Istället ska familjemedlemmarna samarbeta och hjälpas åt. Mammorna måste förändras, både i sitt tänkesätt och i sina handlingar nu när de bor i Sverige. Deras söner och döttrar ska lära sig samma saker, det är inte bara döttrarna som ska passa upp på männen i familjen, utan alla måste lära sig jämställdhet. Mammorna ska inte heller lära sina söner att kontrollera sina systrar, utan samma regler ska gälla för alla barn. Har en son en flickvän kan en dotter ha en pojkvän. Det är ingen katastrof, varken för flickan eller för familjen.

Det betonas särskilt att familjemedlemmarna måste lita mer på varandra och redan har en förändring märkts bland kvinnorna ute i lokalorganisationerna. Det är både lättare att få med kvinnorna till träffarna och de har börjat samarbeta och stödja varandra. I en kvinnogemenskap är det lätt att tycka att jämställdhet mellan könen är bra men i mötet med männen är det betydligt svårare. Fortfarande är det männen som bestämmer. Men Duran brukar uppmuntra kvinnorna att stå på sig, och poängterar nödvändigheten att även få med männen i det här arbetet, även om det är svårt.

Kontaktperson Seyran Duran tel. 073 - 950 22 54. e-post:
--

8. AKUTA INSATSER

8.1 Vårbygårds ungdomsgrupp, Stockholm

Socialtjänsten arbetar med myndighetsutövning, men också med uppföljning av insatser, råd och stöd samt nätverksarbete. I arbetet med flickor från patriarkala miljöer är intentionen att utgå från flickans berättelse och att flickan, om möjligt, ska bo kvar hemma och att kontakten med familj och nätverk på något sätt ska kunna upprätthållas.

Materialet baseras enbart på en intervju med **socialsekreterare Lisbeth Lampinen**. Vårbygårds ungdomsgrupp (Lampinen 2002) tillhör socialtjänsten i Huddinge kommun och verksamhetsområdet Vårbygård är ett av miljonprogrammets invandrartäta områden. Under de två senaste åren har problematiken kring flickor från patriarkala miljöer blivit synlig och socialtjänsten har kommit i kontakt med tre minderåriga flickor som varit utsatta för misshandel, hot om våld samt dödshot. Anmälningarna har kommit till socialtjänsten via polis, skola eller mamma. Flickorna har kommit från lågutbildade familjer med en förhållandevis svår social problematik.

Det första socialsekreteraren gör är att försöka få en kontakt med flickan. Det är inte alltid så lätt och ibland kan den bestå av ett tvåminuterssamtal över mobilen, andra gånger kan utrymme skapas i direkt anslutning till skolan. De här flickorna styr sällan över sin egen fritid utan är hårt kontrollerade av sin familj. Därför är det viktigt att kontakten byggs upp på flickornas villkor. Ofta uppmanas flickorna att ta med sig en kompis som de litar på för att de inte ska känna sig så ensamma.

Vid den första träffen undersöks hotbilden och en bedömning görs om flickan har ett fullgott skydd, ”kan jag släppa hem henne eller inte?”. Finns det tveksamheter måste ett omhändertagande enligt lagen om vård av unga, LVU, övervägas. Ett myndighetsingripande kan vara en skyddsfaktor men också en riskfaktor eftersom det inte är självklart att socialtjänsten kan ge ett fullgott skydd för flickan på lite längre sikt.

Erfarenheterna visar att flickorna inte vill flyttas från det egna hemmet och i några fall där flickor blivit placerade hos kvinnojourer har det blivit ”etter värre” när de kommit hem igen. Strategin är att utgå från flickans berättelser och hennes egna bedömningar om allvaret i hotbilden. Om flickan säger att det är säkert för henne så länge hon håller tiderna och inte går över de gränser som familjen, ofta pappan, dragit upp litar Lampinen på det. I stället hålls en regelbunden tät kontakt med flickan. I början kan det handla om ett dagligt telefonsamtal vid samma tid och täta träffar. Under den här tiden bygger Lampinen upp en relation till flickan samtidigt som de tillsammans kartlägger flickans nätverk.

Enligt lag är socialtjänsten tvungen att underrätta vårdnadshavare till minderåriga barn om att en utredning har påbörjats. Det innebär en balansgång mellan att följa lagen och frågan om flickans säkerhet. Finns det en minsta tvekan om att flickan utsätts för allvarlig fara ska flickan placeras enligt LVU och i samband med detta underrättas föräldrarna. I de fall där även mamman har gjort en anmälan om missförhållanden i hemmet kan hon underrättas. I annat fall tar Lampinen, efter samråd med flickan, kontakt med föräldrarna.

När nätverket är kartlagt kontaktas var och en av medlemmarna för ett samtal. Samtalen har genomförts på socialtjänstens kontor där Lampinen tillsammans med sin chef träffat familjemedlemmar och andra i nätverket en och en. Varje samtal har pågått mellan 1-1,5 timme. Samtalen har handlat om svensk lagstiftning, svensk barnuppfostran ("ni uppfostrar ju inte era barn!") samt jämställdhet. Många har uttryckt sin rädsla för att flickan ska råka illa ut eller hamna i dåligt sällskap. Socialtjänstens utgångspunkt är att alla i nätverket vill flickan väl och att varje medlem ska få tillfälle att uttrycka sin uppfattning, sina rädslor och funderingar.

När samtalen med alla nätverksmedlemmar är avklarade planeras ett nätverksmöte in. Inga samtal eller träffar bokas dock utan flickans kännedom och tillåtelse. Ett nätverksmöte kan innehålla mellan fem och tio deltagare som flickan bjudit in och genomförs ungefär ett år efter socialtjänstens första kontakt med flickan. Så lång tid tar det att bygga upp en relation och ett förtroende, hävdar Lampinen. Eftersom en barnavårdsutredning enligt lag ska genomföras skyndsamt, inom fyra månader har Lampinen tvingats att begära förlängning i flera omgångar, något som hennes arbetsledare också har beviljat.

Vid nätverksmötet ligger Barnkonventionen och de mänskliga rättigheterna tillsammans med svensk lagstiftning som en grund för samtalen. Syftet med samlingen är att hitta en gemensam strategi för hur flickan och familjen/gruppen ska förhålla sig till varandra i framtiden. Ett kontrakt görs upp på ett blädderblock med flera mycket konkreta punkter. Till exempel vilka tider flickan ska vara hemma på kvällarna, hur mycket tid hon ska lägga ned på hushållssysslor och passning av småsyskon kontra hur mycket tid hon behöver för att klara sina skoluppgifter och hur ofta hon ska få träffa sina vänner efter skolan. Noggranna journalanteckningar görs under stormötet men även de samtal som tidigare hållits med de olika familjemedlemmarna har noga dokumenterats.

Efter nätverksmötet "släpper" Lampinen nätverksmedlemmarna men behåller kontakten med flickan genom regelbundna telefonsamtal cirka en gång i veckan inklusive hembesök. Denna kontakt måste bibehållas så länge behovet av skydd består, kanske ända till den dag flickan blir myndig eller gifter sig. Socialtjänstens roll i familjen skapar lugn och skydd för flickan och hjälper hela familjesystemet att hålla fast vid de nya strukturerna och kontraktet. Det blir en positiv relation till hela familjen eftersom den har byggts upp under en så lång tid. "Jag blir som en stormorsa" säger Lampinen. Hon understryker att hela arbetet är ett "skört projekt" och att det gäller att göra en individuell bedömning i varje enskilt fall. Det är också viktigt att arbetsledare är informerade om vad som händer och att hon/han stöttar den ansvarige socialsekreteraren.

I arbetet med de här familjerna har socialtjänsten även uppmärksammat flickornas äldre bröder. Det är oftast de som sköter kontrollen och vaktar på sin syster. I samtalen med bröderna har de pratat om vem i familjen som har ansvaret för flickornas uppfostran, att det är föräldrarna och inte bröderna. Ofta har klargörandet om ansvaret inneburit en lättnad för bröderna. I några fall har bröderna också fått en egen kontakt inom socialtjänsten.

Kontaktperson: Lisbeth Lampinen tfn 08-535 357 51.
--

8.2 Terrafem

En kvinnojour riktad till kvinnor/flickor med utländsk härkomst.

Materialet är hämtat dels från Terrafems hemsida på Internet dels från intervjuer med **Beneditz Nunez, ordförande**. Terrafem (2003) är en ideell organisation som arbetar för kvinnors och flickors rätt att leva utan mäns våld och dominans. De driver en rikstäckande telefonjour (Nunez 2003c) där kvinnor och flickor som är utsatta för våld eller hot om våld kan få råd och stöd. Det är landets enda telefonjour där det är möjligt att få stöd på 30 olika språk.

De kvinnor och flickor som söker sig till Terrafem har utsatts för grovt förtryck. De har svikits och misshandlats av dem som stått dem närmast i livet. I många fall har de varit isolerade från alla sociala sammanhang. I flera fall har mannen tagit allt de äger, hotat dem till livet och följt efter dem på gatan. Terrafem erbjuder stödsamtal för de kvinnor som överväger att lämna eller redan har flytt från sin man/familj och ett förhållande där våld/hot om våld förekommer. De kan (a.a. 2003b) också förmedla plats på skyddat boende för dem som behöver det. Att bryta upp från (a.a. 2002a) mannen/familjen är en process som tar tid. I den processen kan Terrafem vara ett stöd och hjälpa kvinnan att se de konsekvenser, positiva och negativa, som följer av att de har brutit upp från sin man/familj.

Terrafem ser kvinnan som ett aktivt subjekt och det är hon själv som ska bestämma över sitt eget liv. Terrafem kan då vara ett stöd och visa på olika möjligheter/vägar som står till buds. Kvinnan (a.a. 2003b) får under trygga förhållanden möjlighet att hantera sin smärta, att bygga upp sitt självförtroende och påbörja en process mot ett nytt liv.

Terrafem (2003) utbildar bland andra polis, socialtjänst, lärare, kuratorer. De informerar och driver kampanjer om mäns våld mot kvinnor genom seminarier, konferenser och kampanjer i skolor. Terrafem arbetar även aktivt (Nunez 2003b) för att kvinnor/flickor med utländsk härkomst ska få positiva kvinnliga förebilder genom att ge dem möjlighet att träffa kvinnliga yrkesföreträdare som själva har liknande bakgrund. Det kan vara exempelvis en jurist, en handläggare på migrationsverket eller en socionom.

I Malmö har ett projekt startat som riktar sig till unga flickor med utländsk härkomst, om problematiken kring att leva i en minoritetsgrupp. Syftet är att erbjuda (a.a. 2003c) ett andrum för flickor som befinner sig i krissituationer och har ett begränsat livsutrymme. I gruppen pratar de om vilka möjligheter flickorna själva har att påverka sina liv, synliggör hinder, möjligheter och överlevnadsstrategier. Genom att ge flickorna möjlighet att själva skriva ned sina tankar och med sina egna ord, i tal och skrift, beskriva hur de upplever sin situation i samhället ökar deras självkänsla. Dagböckerna ska sedan sammanställas och tryckas för att distribueras till personal och myndigheter som kommer i kontakt med den här målgruppen. Ett liknande projekt är planerat även i Stockholm.

Terrafems syfte (a.a. 2003c) är också att arbeta för att förändra samhället och en kultur där våld mot kvinnor fortfarande tillåts existera. De driver (Terrafem 2003) även opinion mot könsstympling, stöder utsatta kvinnor, arbetar för att skapa en mötesplats för de kvinnor som sålts till Sverige som sexslavar och prostituerade. Det stöder också utländska kvinnor som hämtats till Sverige, misshandlats av sina män och riskerar utvisning.

Kontaktperson: Beneditz Nunez ordf. Tfn. 0708-86 58 52.

9. BEHANDLANDE INSATSER

9.1 Orienthälsan

Arbetar med familj-, barn-, och ungdomsutredningar efter modellen ”frigörelse inom familjen”. Det är ett multikulturellt och multidisciplinärt center för psykosocial bedömning och rehabilitering av människor med olika etnisk och kulturell bakgrund i privat regi.

Materialet är hämtat från Orienthälsans hemsida, en artikel från Psykologtidningen samt en intervju med **dr Riyadh Al-Baldawi**, psykiater och chef för Orienthälsan AB. Orienthälsans arbete (Lumholdt 2003) utgår från en holistisks människosyn och arbetar sedan 1995 efter en egen modell som de kallar ”frigörelse inom familjen”. Personalen består av psykiater, psykologer och läkare som kommer från flera utomeuropeiska länder. De menar att det är en fördel att ha dubbel kulturkompetens och egna erfarenheter av att komma ny till ett främmande land.

För många invandrarfamiljer har migrations- adaptations- och integrationsprocessen inneburet stora påfrestningar på familjen som i vissa fall medfört att medlemmarna hamnat i konflikt med varandra. Orienthälsan menar att många invandrarfamiljer både har vilja och intresse av att själva försöka lösa sina problem. Orienthälsans uppgift är att hjälpa familjerna att se sina resurser och vägleda dem fram till en lösning.

Svenskars och invandrades sätt att se på familjen och individen skiljer sig mycket åt. När svenskar talar om ”jag”, talar invandraren om ”vi”. Ungdomar med invandrarbakgrund som i sin frigörelseprocess hamnat i konflikt med sina föräldrar är en av grupperna som Orienthälsan arbetar med. När till exempel en invandrar flicka (Baldawi 2003b) på något vis har brutit mot den kulturella normen inom familjen berör händelsen inte bara flickan utan hela familjestrukturen. Därför måste hela familjen vara med i arbetet för att lösa konflikten.

Både i de individuella samtalen (a.a. 2003a) och i samtalen med hela familjen försöker Orienthälsan att bygga upp en trygghet, hitta en balans i familjerelationerna och med hjälp av medling och kompromisser hitta ett samförstånd. För att nå dit arbetar de först med konceptualisering; att tydliggöra det som har hänt, se vilka resurser som finns hos familjen och vilken typ av struktur familjen har? Är det en flexibel eller en rigid familjestruktur? En analys görs av situationen tillsammans med en riskbedömning. Man undersöker även hur flickan hanterar situationen, vilka bemästrandestrategier hon väljer samt hur långt ifrån varandra parterna står. Är familjesystemet flexibelt kan ett samarbete mellan familjemedlemmarna påbörjas. De samtal som Orienthälsan då arbetar med kallar de för stödjande och orienterade med pedagogisk och edukativ inriktning.

Står parterna långt ifrån varandra arbetar de parallellt med flickan och de delar av familjen som flickan accepterar, ibland kan även en tredje part vara inblandad i samtalen, till exempel en socialsekreterare eller en lärare. Om inte medling är möjligt försöker de att bygga upp en ny anknytning som innebär att flickan kan leva sitt eget liv utan rädsla, även om hon inte återförenas med sin familj. Nya strukturer behöver byggas (a.a. 2003b) upp kring flickan såsom ett bra boende, ett fungerande socialt kontaktnät, ordnade studiemöjligheter och eventuell terapeutisk kontakt.

Av de flickor som Orienthälsan (a.a. 2003a) arbetat med har några flyttat till egna lägenheter och har kontakt med sin familj eller delar av den, exempelvis en moster. Några har efter eget beslut valt att flytta hem igen. Medlingen måste alltid utgå från flickan, men innan den kommer igång måste Orienthälsan först ta ställning till den analys och riskbedömning som gjorts.

Kontaktperson: Riyadh Al Baldawi tfn 08-653 53 51, www.orienthalsan.nu.

10. SKYDDAT BOENDE

10.1 Älby akut- och utredningshem

Ett akut- och utredningshem som arbetar med flickor i behov av skyddat boende. Detta arbete omfattar även kontakter och samtal med föräldrar och andra släktingar för att hitta en lösning.

Materialet bygger till största delen på en intervju med **Solveig Lönnström och Davar Farsiani**, en mindre del kommer från en informationsfolder för externt bruk.

Älby (2002) drivs av Uppsala kommun och ligger organisatoriskt under socialförvaltningen. Verksamheten vänder sig till ungdomar mellan 13-20 år samt deras familjer som bor i Uppsala kommun. Älby är ett öppet akut- och utredningshem och placeringarna sker enligt Socialtjänstlagen eller Lagen om vård av unga genom socialtjänsten i Uppsala kommun. Hemmet arbetar med att ge den unge skydd, omvårdnad och miljöombyte, men genomför även utredningar i samarbete med socialtjänsten.

I verksamhetens målsättning ingår bland annat att ”engagera familjen och andra betydelsefulla personer i den unges sociala nätverk”. Intentionen är att i de fall det är möjligt låta föräldrarna bestämma, med stöd från personalen, i frågor som gäller deras barn. Det yttersta beslutsmandatet har socialtjänsten och föräldrarna. Personalen arbetar utifrån en systemteoretisk grund med processinriktat familjearbete, vilket innebär att föräldrarna och det närmaste nätverket måste delta i de utforskande samtalen under utredningstiden för att en positiv och hållbar förändringsprocess ska kunna komma igång.

Under 2002 har Älby (Lönnström & Farsiani 2002) tagit emot tre flickor med invandrarbakgrund som behövt skyddat boende efter hot från sina familjer. Målsättningen med det arbetet har varit att flickorna ska kunna möta sina föräldrar utan att behöva vara rädda, även om dessa inte flyttar tillbaka hem igen.

Den första tiden används för att ge flickan en säker miljö och bygga upp ett förtroende mellan flickan och personalen. En ordentlig kartläggning om det eventuella hot som finns mot flickan görs men det är också viktigt att personalen får klart för sig hur flickan själv uppfattar sin situation och hur medveten hon är om hotet mot henne. Konkret kan det innebära att flickan får lära sig att upptäcka om någon skuggar henne. Det förekommer att bröder får i uppgift att kontrollera vad systemen gör, vilka hon träffar och så vidare. Om flickan lämnar Älby ska hon alltid ha med sig en mobiltelefon och ringa till Älby på bestämda tider. Hon får även vissa restriktioner exempelvis att undvika vissa platser och att aldrig åka iväg ensam.

Personalen tar även kontakt med föräldrarna och aktuell socialtjänst för att ytterligare kunna kartlägga det hot som finns mot flickan. Flickans nätverk beskrivs för att bland annat få kunskap om vilka släktingar som finns i Sverige och vilka som bor kvar i hemlandet eller i något annat land. Hur ser relationerna till släkten i Sverige ut, till de andra släktingarna? Vilket inflytande har de olika familjemedlemmarna på varandra? Vilken roll spelar mamman? Vilken press är hon utsatt för? Kommer familjen från en starkt religiös eller en sekulariserad släkt?

Nästa steg är att träffa föräldrarna. Först en och en eller båda tillsammans och sedan, när flickan känner sig tillräckligt trygg med personalen, tillsammans med flickan. I arbetet med att närma sig föräldrarna poängterar personalen att det krävs kulturkompetens. Det innebär att personalen behöver känna till den kultur och sammanhang som familjen kommer ifrån och det bästa är om någon bland personalen själv har liknande bakgrund. Men minst lika viktigt är att personalen känner till och är väl förtrogen med den svenska kulturen, svensk lagstiftning, svenska värderingar, normer och sociala koder.

Älbys personal har funnit att det är en fördel om en manlig personal med utländsk bakgrund och god kännedom om svenska förhållanden tar det första samtalet med familjen. Han har lättare för att få en kontakt med mannen i familjen och kan vara en brobyggare mellan familjen, den övriga personalen och socialtjänsten.

Det är ett svårt och mödosamt arbete att bygga upp förtroendet. Mycket av arbetet består i att hitta nya sätt för mannen att kunna behålla sin heder på ett sätt som accepteras av den grupp han tillhör men också av det svenska samhället. I arbetet med familjen är det allra viktigast för personalen att få en bra relation till pappan. Vem är han? Vilken inställning har han till sin dotter? Hur pratar han om henne?

När en pappa uttrycker att "hon är inte längre min dotter" är det en varningssignal för att pappan har tagit det första steget till att avskärma sig från henne. Det är ett sätt för honom att kapa de känslomässiga banden. I ett sådant läge pratar personalen mycket om vilken bild de själva har fått av dottern. De försöker att ge pappan alternativ till den bild han själv har genom att beskriva dotterns handlande som tecken på exempelvis styrka och målmedvetenhet. Att han borde vara stolt över att ha en sådan dotter. Andra ämnen som berörs i samtalen är pappans egen historia, om den smärta han känner efter att dottern har vänt honom ryggen, om förändrade referensramar och hur det är möjligt att leva ett annorlunda liv utan att känna att man har förlorat ansiktet.

Personalen är också noga med att poängtera att samma samhälle som gett pappan en tillflykt och ett skydd också kräver av honom att han ska respektera både sin dotters egen fria vilja och att hon vid fyllda 18 år är myndig.

Parallellt med arbetet med flickan och hennes familj måste, i de fall flickan ännu inte fått uppehållstillstånd, frågor om vem som har det ekonomiska/juridiska ansvaret lösas. Om flickan fyllt 18 år ska kontakter upprättas och ett samarbete måste komma till stånd med Migrationsverket, socialtjänsten, familjens och flickans juridiska ombud.

Kontaktpersoner: Solveig Lönnström, Davar Farsiani. Tfn 018-727 71 98.
--

10.2 Kruton, kris- och utredningscenter för tonårsflickor

Ett skyddat boende, HVB-hem, med 8 platser för flickor mellan 13- 20 år som är utsatta för våld eller hot om våld från nära anhörig. Arbetar utifrån ett "lösningsfokuserat" och nätverksorienterat perspektiv med skydd och omsorg, krisbearbetning och utredning.

Matrilet bygger till övervägande delen på en intervju med **Anders Börjes och Birgitta Bergman**, en mindre del på informationsblad för externt bruk. Kruton (2002) tillhör socialtjänstförvaltningen i Stockholms stad från och med den 1 maj 2002, efter beslut i Stockholms socialnämnd, är målgruppen enbart flickor med behov av skydd på grund av att de utsatts för våld eller hot om våld från en nära anhörig." Det är det yttre hotet mot flickan som föranleder placering". Kruton (Börjes & Bergman 2003) är noga med att poängtera att det inte är flickorna som är problemet, utan att problemet sitter i familjestrukturen.

Personalen fick resurser för att snabbt skaffa sig kunskaper om den nya målgruppen. Lokalerna har säkerhetsutrustats med larm och grindar och personalen har utbildats av polis i säkerhetstänkande. I uppdraget ingår även att bygga ett kontaktnät med socialtjänsten i Stockholms olika stadsdelar, polis, sjukvård, kvinnojourer, Rädda barnen, olika frivillig organisationer samt forskare för att utveckla nya metoder för att möta och stödja dessa flickor och deras familjer.

I snitt har sex av de åtta platserna varit belagda och från starten i maj 2002 till 1 november 2002 har de haft ett 20-tal flickor boende på hemmet. Vistelsetiden är cirka tre månader men oftast har den blivit längre. Några har kommit akut via sjukhus och socialjour andra har planerat ankomsten med hjälp av socialtjänsten.

De flickor som har bott på Kruton har haft olika hotbilder. Genom flickornas berättelser har följande uppgifter dokumenterats, samma flicka kan ingå i flera av följande kategorier: 19 flickor har misshandlats av närstående, inflytelserik släkting, 14 flickor har varit utsatta för överdriven kontroll, 14 har blivit hotade till livet, 11 har utsatts för kränkande ord såsom hora. 8 har varit rädda för att bli bortgifta, 8 har haft "fel" pojkvän samt 4 har berättat om sexuella övergrepp.

Den första tiden är det fysiska skyddet det viktigaste. Flickorna är ofta mycket uttrötta och behöver vila, sömn, mat och omvårdnad. Efter hand kommer behovet av att få berätta. Vid inskrivningen görs en handlingsplan upp och 1-2 kontaktpersoner utses som är flickans personliga stöd. Kontakterna med socialtjänsten och nätverket, att hålla i möten med mera sköts av annan personal. En överenskommelse görs också, som innebär att Kruton ansvarar för flickan så länge hon vistas där och socialtjänsten ansvarar för arbetet med familjen. Erfarenheter (Börjes 2003) har visat att det är viktigt med en klar rollfördelning där både flickan, personalen och föräldrarna vet vem som företräder vem.

Det görs (Börjes & Bergman 2003) en kartläggning över flickans kontaktnät och en riskbedömning. I vissa fall gör även polisen en riskbedömning och ansvarar vid behov för personskyddet då flickan vistas utanför Kruton. I arbetet använder personalen sig av nätverkskartor då de arbetar med frågor som: vem hotar? Vem är flickan mest rädd för? Har bilden förändrats senaste tiden? Hur ser mammans roll ut? Vem litar flickan på? Vem känner till att flickan är hotad? Även geografiska nätverkskartor som beskriver hur familjen kom till Sverige används. Man kartlägger vad föräldrarna gjorde i hemlandet, om det förekom våld

i familjen innan de kom till Sverige. För flickorna är detta ett viktigt moment och ofta är det första gången någon lyssnar på dem och tror på deras berättelser.

Efter vistelsen har några flickor flyttat tillbaka hem utan att hotbilden har blivit löst ordentligt. I dessa fall har flickan ofta brutit kontakten med socialtjänsten och Kruton. I några fall har kontaktpersonen kvar kontakten med flickan. En flicka har flyttat till eget boende och en har flyttat till en svensk familj. En flicka flyttade tillbaka hem, men när det inte fungerade där fick hon flytta till en annan familj.

En del av personalgruppen (Börjes 2003) arbetar nu för att hitta modeller för hur kontakterna och samarbetet med flickan och föräldrarna ska utformas. Kruton har (Börjes & Bergman 2003) även bildat en samverkansgrupp med socialtjänsten i Rinkeby, Hässelby/Vällingby, Kista, Spånga/Tensta och Skärholmen som träffas en gång i månaden för att utbyta erfarenheter och arbeta för att samma handläggare inom socialtjänsten ska ansvara för hela den här målgruppen.

Viktiga lärdomar som gjorts efter det första året är:

- Att göra en individuell bedömning av varje flicka.
- Att inte problematisera kring flickan.
- Se och förstå flickornas naturliga önskan att leva normalt utan skydd.
- Att hotet kan slå till igen.
- Om det kommer psykiska reaktioner i ett senare skede är det viktigt att inte ta för givet att det "bara är vanliga tonårsproblem". Titta på hela familjebilden, skaffa kunskap om bakgrund och socialt sammanhang

Kontaktperson Anders Börjes tfn 08-508 445 50, anders.borjes@sot.stockholm.se

10.3 Unga Kvinnors värn

Ett dygnetruntbemannat kris- och motivationshem för kvinnor mellan 18-30 år. Det är i första hand ett skyddat boende på socialtjänstens uppdrag. Arbetar med kontaktmannaskap, stödsamtal och viss miljöterapeutisk verksamhet.

Materialet bygger till största delen på en intervju med **Maria Lyshöj och Maria Melby**, en mindre del på ett informationsblad för externt bruk och ett telefonsamtal. Unga Kvinnors Värn, UKV, (Lyshöj 2003) är en fristående stiftelse med anknytning till Svenska Kyrkan. Det är ett HVB-hem, hem för vård och boende, beläget i centrala Stockholm och står under Länsstyrelsens överinseende.

Målgruppen (UKV 2003) är kvinnor mellan 18-30 år som blivit misshandlade, tillfälligtvis inte kan bo i sitt hem på grund av hot och konflikter, varit utsatta för psykiska/fysiska övergrepp, befinner sig i en livskris och i ett övergångsskede inte klarar eget boende samt bostadslösa kvinnor. Personalen är socionomer och/eller diakoner med en kristen livssyn. Under de senaste åren har (Unga kvinnors värn 2000-2001) UKV allt oftare fått ta emot "invandrarkvinnor som hotas av så kallade 'hedersmord' och/eller tvångsgifte". Samtliga placeringar hos UKV sker på socialtjänstens uppdrag. I gruppen invandrarkvinnor (Lyshöj & Melby 2003) kan UKV urskilja två kategorier. Den första är unga, men myndiga, kvin

nor som bor kvar hemma i ursprungsfamiljen och som lever under hot om våld och/eller tvångsäktenskap och utsätts för våld. Den andra kategorin är kvinnor som lever i tvångsäktenskap. Oftast handlar det om yngre kvinnor som hämtats från sina hemländer av äldre män. Olika former av förtryck, misshandel och våldtäkt inom äktenskapet är vanligt för dessa kvinnor.

Kvinnorna i den andra kategorin är mest utsatta eftersom de inte behärskar det svenska språket, inte känner till kulturen eller har kunskap om lagstiftningen. Dessutom riskerar de att skickas tillbaka till sina hemländer om de vill skiljas efter mindre än två års äktenskap. Väl hemma i hemlandet igen blir de ofta utstötta och skyddslösa.

Placerings tiden är vanligtvis tre månader, men vistelsetiden kan sträcka sig från ett par veckor upp till i något undantagsfall ett år. Ibland kommer de i ett akut läge efter att ha misshandlats, direkt från sjukhuset, andra gånger är placeringen mer planerad. Den första tiden befinner sig kvinnan ofta i en chockfas och behöver först och främst skydd, vila och trygghet. Två kontaktpersoner utses från personalen som sedan håller i kontakterna med socialtjänsten och andra berörda myndigheter. Kontaktpersonen fungerar dessutom som ett stöd, "en medvandrare", för kvinnan.

I första mötet är det viktigt att klargöra för kvinnan vad UKV kan erbjuda samt höra vilka förväntningar kvinnan har inför vistelsen. UKV erbjuder en hemlik miljö tillsammans med skydd, struktur i vardagen, stödsamtal under temat "här och nu" och gemensamma aktiviteter. Vid behov förmedlas psykologkontakt. Personalen erbjuder stöd i kvinnornas kontakter med myndigheter, hjälper dem att aktivt planera sin framtid, men förmedlar även hopp och varje individs värde.

UKV arbetar bland annat med "lösningfokuserade" samtal och nätverkskartor. För många av de här kvinnorna är den riktade uppmärksamheten något nytt och de flesta blir glada över intresset för dem som personer.

UKVs arbetet är individinriktat och fokus ligger på kvinnan och hennes behov. Respekt för kvinnans eget fria val poängteras.

I arbetet med kvinnor från patriarkala miljöer drar Lyshöj (Lyshöj & Melby 2003) en del paralleller med arbetet med misshandlade kvinnor. Hon menar att vissa fenomen är gemensamma såsom social isolering, att ständigt bli kontrollerad, att kvinnans självkänsla blir nedtryckt samt kvinnornas känslor av skam, skuld. För dessa kvinnor kan det vara svårt att börja med ett nätverksarbete eftersom kvinnorna först och främst måste hitta sig själva. Nätverksarbete handlar om "tjaming", som Lyshöj uttrycker det.

Eftersom UKV arbetar med kvinnan i fokus deltar de vanligtvis inte i samtal med anhöriga till kvinnan utan det är socialtjänsten som ansvarar för de kontakterna. Något organiserat uppföljningsarbete har UKV inte utan det görs en individuell bedömning vid varje utflyttning.

Av de kvinnor som UKV haft kontakt med har några återvänt hem och för några har det fungerat bra.

Kontaktpersoner: Maria Lyshöj och Maria Melby tfn. 652 99 98. E-post:
ukv@telia.com

11. FÖRTECKNING ÖVER PROJEKT/VERKSAMHETER, figur 1

Typ av insatser	Allmänt Förebyggande	Direkt förebyggande		Akuta Insatser		Behandlande insatser	Skyddat boende	
Typ av Organisation	Socialtjänsten	Frivillig-organisation Skola Invandrar-organisation		Socialtjänsten	Kvinnojour Frivillig-organisation	Multikulturellt- och disciplinärt center Privat-mottagning	HvB- hemkommunalverksamhet	Kvinnojour Frivillig-organisation
Målgrupp	män och kvinnor	män/ pojkar	kvinnor/ flickor	familjen	flickor/ kvinnor	flickor/ familjen	flickor (familjen)	kvinnor
Projekt/ Verksamhet	Samtalsgrupper för män och kvinnor med invandrarbakgrund	Dialogprojektet, Rädda Barnen Livskunskaps-grupper i Norrköping Kurdiskt Rådgivnings-projekt Kvinno-Sios		Vårbygårds ungdomsgrupp	Terrafem	Orienthälsan, Stockholm en privatmottagning	Älby akut- och utredningshem Kruton, Stockholm,	Unga Kvinnors Värn

Kategorisering av de beskrivna projekten

Projekten/verksamheterna har kategoriserats efter vilken typ av arbete de utför (se figur 1, föregående sida):

1. allmänt förebyggande, 2. direkt förebyggande, 3. akuta insatser, 4. behandlande insatser 5. skyddat boende.

I den efterföljande ansatsen till analys (se figur 2) beskrivs de olika kategorierna efter de teman som projekten/verksamheterna arbetar med. Det kan vara teman som de själva beskriver i sina informationsfoldrar, utvärderingar eller som de artikulera vid intervju tillfället. I några fall har beskrivningarna sammanfattats i punktform.

Med perspektiv avses vilken synvinkel de olika projekten/verksamheterna anlägger på sitt arbete. Pedagogiken beskriver den grundinriktning som det specifika arbetet har, vilken övergripande (Blennberger 2003) roll det sociala arbetet bör ha i samhället och för den enskilda individen. Pedagogiken avser därmed något mer än metoder och modeller.

Syftet redovisar vad projekten/verksamheterna säger sig eftersträva antingen vid intervju tillfället och/eller i sina informationsblad, att de eftersträvar.

Tilltalet uttrycker hur projekten/verksamheterna närmar sig sin målgrupp. Är det med ett allmänt tilltal där man pratar om teman i tredje person, utan att rikta sig till någon specifik grupp eller individ? Eller är det ett personligt, direkt tilltal till gruppen och/eller individen?

Metoden/tillvägagångssättet beskriver hur/på vilket sätt de arbetar. Även här har underlaget utgjorts av både intervjumaterial och det tillgängliga informationsmaterial.

De etiska kodorden utgör närmast svar på frågan om varför vi ska ägna oss åt socialt arbete i den här specifika formen. Kodorden som beskrivs i nedanstående analys ger en antydning om vilken grundsyn och självförståelse de olika projekten/verksamheterna säger sig ha. Vilka faktiska etiska värden och normer som i praktiken uttrycks, eller som aktörerna i de olika verksamheterna är bärare av, har inte varit möjligt att utforska inom ramen för denna studie.

12. Ansats till analys figur 2

	Allmänt Förebyggande	Riktat förebyggande Män/pojkar Kvinnor/flickor		Akuta insatser		Behandlande insatser	Skyddat boende	
Tema	Allmänt om Sverige Föräldraroller Migrationsprocessen Tonårsproblematik/frigörelse Skilsmässa	Manliga förebilder, Papparollen Jämställdhet Normer & värderingar Sexualitet	Jämställdhet Mammarollen, Barnuppfostran Förändrade föräldraroller Sexualitet	Nätverk Hålla ihop familjen Hålla kvar kontakten Flickan i fokus	Kvinnan som aktivt subjekt Trygghet och igenkännande Hjälp att hitta nya vägar Rätten till ett eget liv	Familjen som helhet, holistisk syn Stärka individens anknytning Kompromisser	Skydd, omvårdnad Flickans bästa i fokus Ej problematisera kring flickan Flexibilitet	Skydd, Respit, Trygghet, Stöd Igenkännande Hopp Varje människa skapad unik och värdefull
Perspektiv/ Pedagogik	Konsensus Social integration, Konfliktlösning	Konsensus Social integration Konfliktlösning	Konsensus Medvetandegörande Frigörelse	Konsensus Företrädarskap Kontroll Social integration	Konflikt Empowerment, Mobilisering medvetandegörande Frigörelse	Konsensus Konfliktlösning	Konsensus Företrädarskap, konfliktlösning	Konsensus/konflikt Empowerment, Frigörelse
Syfte	Skapa mötesplats, Öppna dialog, Igenkännande	Starta dialog, Skapa utrymme för reflektion	Skapa plattform För gemensam dialog	Myndighetsutövning, Fred i familjen, Kontroll	Skydd, Bekämpa alla former av våld mot kvinnor, Ge stöd i kontakt med myndigheter	Stärka flickans inre värld, Minimera riskerna, Medling – flicka & familj	Skydda från våld och hot om våld, Skapa samförstånd	Skydd, Respit i tillvaron, Hjälp att hitta sig själv, Planera för framtiden
Tilltal	Generellt plan, i tredje person	Allmänt men riktat mot gruppen/ibland på individnivå		Personligt på individ-, familj-, och grupp-nivå, "Stormorsa"	Personligt på individnivå Gruppnivå	Personligt på Individnivå och Delar av familj/ gruppnivå	Personligt på individ- och ibland på familjenivå	Personligt på individnivå
Metod/ Tillvägagångssätt	Diskussionsgrupper hjälptill självhjälpt	Samtalsgrupper, Seminarier, utbildningar		Enskilda samtal, Nätverksmöten, Hembesök Kontroll	Jourtelefon, Opinionsarbete Infoarbete, Stöd	Samtal, Analys, Utredning, Stöd Riskbedömning Orientering	Processinriktat på systemteoretisk grund "Lösningssökande", Nätverksorienterat, Krisbearbetning, Utredning	Kontaktmannas- kap, Medlevarskap
Etiska kodord	Medborgerliga skyldigheter & personligt ansvar	Medborgerliga skyldigheter & personligt ansvar, mänskliga fri- & rättigheter	Mänskliga/medborgerliga fri- & rättigheter	Medborgerliga skyldigheter & personligt ansvar	Frihet/självbestämmande, Jämlikhet, Jämställdhet, Solidaritet/systemskap	Värdighet Integritet Humanitet	Rättssäkerhet, Företrädarskap, Mänskliga/medborgerliga fri & rättigheter,	Integritet, jämlikhet, solidaritet, valfrihet, mänsklig värdesprincipen

13. SAMMANFATTANDE ANALYS, DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Arbetet med patriarkala familjer och utsatta flickor är en ”nisch” inom det sociala arbetsfältet som just nu är inne i ett mycket intensivt och expansivt skede. Några av verksamheterna har arbetat under många år, ibland med projektstöd, ibland har inom ramen för ordinarie verksamhet. De flesta har dock nyligen startat eller ligger i startgropparna.

I analysen av de elva projekten återspeglas två av de tre positioner eller ståndpunkter kring begreppet hedersmord som blev synliga genom massmedia under 2002 (se sidan 9) Den första positionen, det vill säga att hedersrelaterat våld och mord inte går att generalisera, har inte bekräftats i de exempel på förebyggande/behandlande arbete som beskrivits i denna studie. Men den andra positionen som hävdar att hedersrelaterat våld är en yttring av det universella patriarkala förtrycket, framkommer i kvinnoverksamheterna. Den tredje positionen som framhåller att förtrycket har kulturella förtecken, återspeglas i de verksamheter för speciella grupper med utländsk härkomst och där man konkret arbetar med gruppens värderingar när det gäller till exempel jämställdhet och barnuppföstran.

Förebyggande verksamheter

I de teman som framkommer i de beskrivna projekten/verksamheterna finns tydliga skillnader vad gäller tyngdpunkten i arbetet. De förebyggande verksamheterna fokuserar på information om Sverige, lagstiftning, värderingar och normer, olika roller i familjen och om jämställdhet. Flera verksamheter säger att de utgår från Barnkonventionen, FN: s deklARATION om de mänskliga rättigheterna samt den svenska lagstiftningen, framförallt anti-agalagen. Några poängterar även vikten av att prata om de svenska sociala koderna som många gånger är både osynliga och outtalade. Målgruppen för de förebyggande projekten/verksamheterna är antingen män eller kvinnor, flickor eller pojkar eftersom man funnit det lättare att prata om de här frågorna i könssegregerade grupper.

Några projekt/verksamheter använder sig av seminarier, utbildning och dialoger. Ett projekt har också diskussionsgrupper men utifrån en självhjälpsgruppsmodell med syfte att starta en process hos deltagarna. I skolan är inriktningen på samtalet mycket konkret och utgår ifrån de enskilda elevernas vardagsliv. Intentionen är att skapa ett utrymme för deltagarnas egna tankar, drömmar och reflektioner.

Frågeställningar

Kan seminarier, diskussioner och utbildningar sätta igång en process? Skapar de utrymme för förändring, eller blir det aktiviteter och verksamheter som bara rullar på? Är målsättningen/syftet klart och greppbart? Det talas om långsiktighet. Hur länge då? Den process som förhoppningsvis har startat i självhjälpsgrupperna, vad blir fortsättningen? Hur möter det svenska samhället och svenskarna invandrarnas funderingar och frågor kring exempelvis barnuppföstran och jämställdhet? Var finns de gemensamma mötesplatserna tvärs över kultur- och etnicitetsgränserna?

Akuta verksamheter

De verksamheter som arbetar med akuta ärenden då en konflikt i familjen uppstått och då våld eller hot om våld förekommer eller blir synliga har tvingats att bli mer konkreta i valet av metoder. Här finns teman att hålla ihop familjen, flickan i fokus, trygghet och skydd. Målgruppen blir snävare och verksamheterna riktar sig i flest fall till flickan, i några fall även till familjen eller delar av familjen.

Tydliga skillnader syns mellan dem som arbetar inom socialtjänsten och de som arbetar på kvinnojouren. Medan socialtjänsten har ett familjeperspektiv och försöker att nå ett samförstånd mellan familj och flickan har kvinnojouren valt att ta ställning, av ideologiska och ibland även av resursskäl, för flickan/kvinnan.

Socialtjänsten arbetar medvetet med individriktade samtal och nätverksmöten och försöker att ha både ett flickperspektiv och ett familjeperspektiv. (I vissa fall har de även gått in och arbetat enskilt med bröderna, som då fått en egen kontakt.) Genom samtal, kontrakt och kontroll ska familjesystemet förändras så att flickan kan bo kvar hemma utan att behöva känna sig hotad. Kvinnoverksamheterna drar i stället paralleller med "vanlig" kvinnomisshandel och menar att det är ytterst vanskligt att arbeta med nätverksmöten. Mekanismer som social isolering, förtryck och nedbrytning av flickans/kvinnans självkänsla gör att det är svårt att nå ett bra resultat i ett nätverksmöte mellan så ojämlika parter.

Frågeställningar

Är det rimligt att socialtjänsten, en myndighet, ska arbeta med attityd- och värderingsförändringar? Vilket perspektiv ska de inta, familjens, flickans, brödernas? Behöver svaret delas upp?

Går det att dra paralleller mellan "vanligt" våld mot kvinnor och det våld och hot om våld som flickor från vissa invandrarfamiljer utsätts för? Eller handlar det om andra mekanismer som kräver andra metoder och tillvägagångssätt?

Behandlande verksamhet

Den privatmottagning som representerar behandling utgår från en helhetssyn på familjen. De arbetar efter modellen "förändring inom familjen". Detta är också den verksamhet, förutom socialtjänsten, som har ett klart uttalat familjeperspektiv. De utgår från att det handlar om bristande anknytning, om att föräldrarna inte uppfyllt sina föräldrafunktioner, om brister i kommunikationen mellan föräldrar och barn och mellan familjen och samhället. De betonar också själva migrationsprocessen som en försvårande faktor. Invandrarfamiljernas hierarkiska syn på familjen innebär bland annat att de inte är vana vid att samtala med sina barn på det sätt som svenska föräldrar gör. Men genom samtal med flickan och föräldrarna var för sig och tillsammans strävar mottagningen att nå en kompromiss som är acceptabel för både flickan och föräldrarna.

Frågeställningar

På vems villkor genomförs kompromisserna? Vilken ställning har flickan i den här processen mot bakgrund av den hierarkiska familjesynen? Den ställningen skiljer sig mycket från den postmodernistiska syn på barn som råder i Sverige och västländerna i dag, där barnet räknas som en självständig individ med egna rättigheter.

Skyddat boende

De kommunala HVB-hemmen, hem för vård och boende, som båda vänder sig först och främst till minderåriga, har valt att arbeta på lite olika sätt. Det ena arbetar enbart med flickan medan arbetet med familj och nätverk i huvudsak överlämnas till socialtjänsten. Det andra hemmet arbetar både med flickan och familjen, förutsatt flickans samtycke. Även här samarbetar man med socialtjänsten.

Båda verksamheterna söker sig fram med olika metoder och tillvägagångssätt. Den ena verksamheten har fått extra resurser till utbildning vilket också märks när de berättar om sitt arbete. De har gjort studiebesök hos andra skyddade boende och kan göra jämförelser och spegla erfarenheter. Den andra verksamheten söker sig fram mer genom ”learning by doing” och genom personalens egen kulturkompetens.

Frivilligorganisationen har enbart kvinnor över 18 år som sin målgrupp, vilket gör att deras utgångsläge är annorlunda än de ovanstående verksamheterna. De har ett feministiskt perspektiv även om det inte är lika klart uttalat som kvinnojourens.

En annan viktigt skillnad är att de kommunala HVB-hemmen har både manlig och kvinnlig personal. De menar att det fungerar bra, även om de är noga med att männen inte får vistas i flickornas sovrum. Kvinnojourerna har däremot valt att enbart ha kvinnlig personal. Dels för att det kan vara mer lugnande för flickan att enbart ha kontakt med kvinnor, dels för att inte i onödan utsätta flickorna för risken att bli mer komprometterad i familjens ögon genom att bo i samma hus som främmande män.

Frågeställningar

Är det bra att samma personalgrupp arbetar med både flickan och familjen? Behöver de olika parterna egna kontaktpersoner för att inte tvivel ska uppstå om vem som företräder vem? Är det lämpligt att ha manlig personal i samma hus där flickorna ska bo? Utsätts flickorna för risken att konflikten i familjen/släkten förstärks om hon sover/vistas i samma hus som andra, främmande män?

Slutsatser

Övervägande delen av de här projekten/verksamheterna präglas av ett konsensusperspektiv, att nå samförstånd. Men en tydlig skiljelinje går mellan de som har både män och kvinnor som målgrupp och de som enbart riktar sig till kvinnorna. Kvinnojouren och det skyddade boendet har ett mer eller mindre uttalat konfliktperspektiv. De utgår från en feministisk analys av problemet och menar att det handlar om makt i ett könsperspektiv.

Även när det gäller den pedagogiska inriktningen går skiljelinjen mellan de verksamheter som vänder sig enbart till män och till män och kvinnor samt mellan dem som enbart vänder sig till kvinnor. Det arbete som är riktat mot männen innehåller social integrering och konfliktlösning och syftar till (jmf. Blennberger 2003) att öka förståelsen mellan enskilda eller mellan grupper. I detta arbete kan inslag av disciplinering och fostran förekomma. De verksamheter som riktar sig enbart till kvinnor präglas mer av medvetandegörande och frigörelse och handlar om att ”klargöra samhällsliga maktstrukturer och avslöja dolda förtryckarmekanismer”. Även empowerment, vars svenska motsvarighet är mobilisering, förekommer. Grundidén är här att varje människa ska finna sina egna maktresurser och hitta nya/egna vägar.

Begreppet tilltal beskriver hur projekten/verksamheterna för ut/artikulerar sitt budskap till målgruppen och här syns en gradvis förändring från ett allmänt tilltal i de förebyggande projekten/verksamheterna till att bli mer och mer personligt och direkt riktat till familjen och individerna när det handlar om akuta och behandlade insatser samt skyddat boende.

I några av beskrivningarna finns bara antydningar om vad som händer med flickorna efter att de varit i behandling och/eller bott en tid på ett skyddat boende. Det är delvis av säkerhetsskäl, men mer en konsekvens av att det saknas uppföljning och att området är helt outforskat.

Vad behövs för att flickan ska kunna återvända hem? Om det inte fungerar, vad ska då hända? Behövs det olika former av övergångsboende, kollektiv, svenska och/eller familjehem med erfarenheter av andra kulturer? Är det rimligt att det är flickan som ska behöva flytta och leva under skyddad identitet?

Denna studie visar att det finns en mångfald och variation av olika verksamheter och inriktningar, som kan komplettera och därmed också vara berikande för utvecklingen av arbetet. På många håll saknas dock genomarbetade arbetsmetoder, uppföljningar, och utvärderingar. Delvis beror det på att verksamheterna är nystartade delvis på att målgruppen är så ny att det inte finns utarbetade modeller/metoder att utgå från. Studien visar också att de olika projekten/verksamheterna representerar olika, ibland motstridiga, synsätt kring hur och varför arbetet ska bedrivas. Underlaget för denna rapport är alltför begränsat för att man med säkerhet ska kunna bedöma om det som sägs verkligen är det som görs eller för att kunna dra några generella slutsatser.

För ett sådant arbete krävs ett större empiriskt material.

14. FÖREBYGGANDE ARBETE – ytterligare några exempel

I det här kapitlet finns projekt/verksamheter som arbetar förebyggande med patriarkala familjer med utländsk härkomst och som främst har ett familjeperspektiv. I rapporten *Lärande Exempel* (Integrationsverket 2003) finns ytterligare exempel på förebyggande arbete.

Informationen är hämtad från Integrationsverket (2003b) och från en handläggare på Allmänna arvsfonden (Molt 2003). Men för att få tag på ytterligare projekt har den så kallade snöbollsmetoden använts även här. Projekten är placerade i bokstavsordning. De projekt som är beskrivna som varit möjliga att få fram inom ramen för detta uppdrag är några av de många olika projekt/verksamheter som finns i landet.

14.1 Assyriska ungdomsförbundet – Guiden på lika villkor

Målgrupp: Riktat sig till ungdomar i ålder 7-25 år samt deras föräldrar.

Syfte: På lokalnivå, i Södertälje, Norrköping och Göteborg, bedriva ett aktivt brottsförebyggande arbete, få tillstånd en attitydförändring bland killar och tjejer angående jämställdhet.

Metod/Tillvägagångssätt: Upprätta telefonjourer för killar och tjejer. Intentionen är att arbeta nära familjer och utbilda föräldrar i jämställdhet samt om det svenska samhällets syn på barnuppfostran och könsroller. Skapa mötesplatser för föräldrar och döttrar.

Kontaktperson: Abraham Staifo, tfn 073-983 82 18, Christina Jacob, 08-550 180 17. (Integrationsverket 2003a).

14.2 Barnen Först (BF), Södertälje – Barnens rättigheter och familjen

Målgrupp: Familjer med persisk och kurdisk bakgrund.

Syfte: Försvara barnens mänskliga och civila rättigheter, stärka föreningens nätverk i Sverige,

Metod/tillvägagångssätt: Hålla konferenser för att utveckla individuell rådgivning och stödverksamhet för barn och ungdom med invandrarbakgrund, arrangera studiecirklar, kurser, debatter, ge information om barnens situation på persiska och kurdiska genom närradio och egen hemsida.

Kontaktperson: Karim Shamohammadi tfn 08- 531 854 54 (Molt 2003).

14.3 Bosna IF – Kommuniera

Målgrupp: Familjerna i den bosniska gruppen

Syfte: Öka kunskapen om barns rättigheter, minska konflikter och förbättra relationerna inom familjen. Öka jämställdheten mellan könen.

Metod/tillvägagångssätt: Utbilda nyckelpersoner såsom läkare och psykologer i konflikt- och krishantering. Starta telefonjourverksamhet för vuxna om barn med hjälp av nyckelpersonerna.

Kontaktperson: Abdulbersad Skenderovic. Tfn 031-19 29 01, 0730-37 40 23. (Integrationsverket 2003a).

14.4 Bosniens och Hercegovinas kvinnoriksförbund – Mammans roll är den viktigaste

Målgrupp: Bosniska och svenska föräldrar.

Syfte: Öka förståelsen mellan föräldrar och barn, föra dem närmare varandra. Förbättra föräldrarnas integration och förebygga konflikter där orsaken kan vara patriarkala normer.

Metod/tillvägagångssätt: Diskussionsträffar i minst tio städer mellan bosniska och svenska föräldrar samt deras barn. Öka kunskapen om barns rättigheter bland föreningens medlemmar.

Kontaktperson: Vahida Mehnovic tfn 0500-48 14 86, 0510-653 14. (Integrationsverket 2003a).

14.5 FUF – Föreningen för utvecklingsfrågor

Målgrupp: Alla

Syfte: Informera, utbilda och väcka opinion om frågor som trafficking, könsstympning, våld mot kvinnor och barn samt om invandrarkvinnans situation.

Metod/tillvägagångssätt: I samarbete med flera organisationer såsom nätverket ”våld mot kvinnor”, RFSU, Kvinnoforum, Svenska Unifem kommittén, Rädda Barnen samt Forum har fyra seminarier på ovanstående temat hållits. Dokumentation från seminariet finns hos FUF. I november 2001 hölls ett seminarium under temat ”Våld i hederns namn” (Wallin 2003).

Kontaktperson Johanna Wallin, te. 08- 643 42 75, fuf@algonet.se

15.6 Föräldrarcirklar - Barnen i våra hjärtan

Målgrupp: Hemspråkslärare, studieledare och invandrarföräldrar (Sherefay 2003).

Syfte: Att stärka (Axelsson et al 2002) och tydliggöra föräldrarnas roll som fostrare och trygga barnens uppväxt och framtid i Sverige. Stärka samarbetet mellan skolan och föräldrarna.

Metod/tillvägagångssätt: Utbilda hemspråkslärare och studieledare i studiematerialet ”Med barnen i våra hjärtan”. Genom föräldrarcirkelarna får föräldrarna möjlighet att diskutera bland annat familjestrukturer, barnuppfostran, lagen om förbud mot aga, barns rättigheter och behov, svenska skolan och demokrati.

Kontaktperson: Sonia Sherefay tfn +08-0706-89 05 88, sherefay_sonia@hotmail.com

15.7 Integrationscentrum, Biskopsgården

Målgrupp: Invandrare i Biskopsgården, Göteborg. Cirka 500 invandrare besöker Integrationscentrum varje vecka.

Syfte: Att vara en mötesplats för invandrare, ge hjälp i integrationsprocessen.

Metod/tillvägagångssätt: Driver SFI- undervisning (svenska för invandrare), olika aktiviteter såsom datautbildning, samtalsgrupper, föreläsningar, fester, utflykter, matlagning, gymnastik, praktisk hjälp med ansökningar, papper mm.

Under hösten 2002 startades, efter förfrågan, även samtalsgrupper för män där de pratar om exempelvis Sverige och vilka värderingar och normer som gäller här, om barnuppfostran med mera. Ämnena bestäms efter deltagarnas behov.

Många invandrare (Hedroy 2003) har bott uppemot 20 år i Sverige men saknar fortfarande kunskap om sitt nya hemland. Därför är det bättre om personer som själva har invandrabakgrund och dubbel kulturkompetens ger informationen.

Kontaktperson: Sarin Hedroy tfn 031-54 79 79.

15.8 Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet – Mötas

Målgrupp: Nyanlända familjer, invandrade familjer, svenska familjer i Jönköpingsområdet.

Syfte: Skapa närmare kontakter mellan invandrarfamiljer och svenska familjer för att tydliggöra värderingar i båda grupperna och finna former för bättre kontakter mellan familjer med olika kulturell bakgrund.

Metod/tillvägagångssätt: Enkätundersökning med inriktning på jämställdhet och ungas uppväxtvillkor riktad till nyanlända invandrarfamiljer och till sådana som har bott i Sverige en längre tid. Frågorna besvaras i samband med en intervju. Utifrån enkätens innehåll ska möten anordnas både i samtalsform och i föreläsningsform. Några aktiviteter riktas till hela familjen, andra till olika grupper såsom kvinnor, män, unga och äldre. Kontaktperson: Rosa Larson tfn 036-71 54 86. (Integrationsverket 2003a).

15.9 Iranska riksförbundet – Ett Dialogprojekt

Målgrupp: Den iranska gruppen i Sverige samt hemspråkslärare.

Syfte: Öka jämställdhet och förebygga våld mot kvinnor och barn bland iranier. Väcka en konstruktiv debatt inom den iranska gruppen, samla erfarenheter och kompetens, bygga nätverk internt och externt för erfarenhetsutbyte. Skapa diskussionsforum för män, kvinnor, barn och ungdomar. Inrätta telefonjourverksamhet. Genomföra en enkätundersökning bland iranska kvinnor i Sverige. Samverka med flyktingmottagningen i Stockholm för att hitta nya vägar att samtala med nyanlända flyktingar, stödja medlemsföreningar att ta fram jämställdhetsplaner, mobilisera modersmålslärare, anordna seminarier och samarbeta med andra etniska organisationer.

Kontaktperson: Said Taavi tfn 08-28 64 24, www.ettehadieh.org (Integrationsverket 2003a).

15.10 Iranska flyktingars riksförbund – Jämställdhet och bättre uppväxt för unga

Målgrupp: Iranska män i Sverige.

Syfte: Etablera ett nätverk för män.

Metod/tillvägagångssätt: Ordna seminarier i Göteborg, Malmö och Stockholm på teman "Lag och kultur", "Barn och flykt" samt Ungdomars vardagsliv". Skapa nätverk för män. Samarbetar med Kommittén för försvaret av kvinnors rättigheter i Iran, Iranska flyktingrådet och Stödcenter för iranska föräldrar.

Kontaktperson: Esmail Moloudi tfn 070-492 03 49. (Integrationsverket 2003a).

15.11 KFUM Fryshuset - ELEKTRA

Målgrupp: Flickor som lever under hedersrelaterat förtryck samt deras föräldrar.

Syfte: Arbeta med en helhetssyn på de problem flickor i utsatta situationer möter.

Metod/tillvägagångssätt: Elektra består av fyra delar: samordning och brobygge mellan de myndigheter och organisationer som möter dess flickor. En hemsida med information om vilka rättigheter flickorna har och den hjälp som finns att få. Stödverksamhet, i samarbete med Sensus och Hela människan, i form av två tjejgrupper samt en föräldragrupp där det ska ges utrymme för samtal, stöd och reflektioner. Teaterturnén Elektras systerar som förmedlar olika delar av hedersproblematiken och medvetandegör den svåra situation många invandrarungdomar lever i. Föreställningen riktar sig till både skolelever och föräldrar.

Kontaktpersoner: Eduardo Grutzky tfn. 0739 – 50 22 72, Seyran Duran tfn. 462 22 06 mobil 0739-50 22 54, Anna Rinder tfn. 0739- 50 22 52, Sanna Mohr tfn. 0739-50 22 53. www.elektra.nu (Elektra 2002, Integrationsverket 2003a).

15.12 Kurdiska riksförbundet – Generationskonflikter.

Målgrupp: Kurdiska män, kvinnor, ungdomar och barn.

Syfte: Ta upp jämställdhets- och demokratifrågor, belysa unga tjejeers utsatta situation i hemmet. Att hitta en strukturerad och systematisk modell för att arbeta med generationskonflikter som uppstår i en del kurdiska familjer samt kartlägga förekomsten av sådana.

Metod/tillvägagångssätt: Bilda arbetsgrupper i sex städer. Ordna diskussions- och debatttillfällen. Göra en hem- och chatsida där material kring dessa frågor finns. Synpunkter och uttalanden från både föräldrar och ungdomar från de olika sammankomster-na har sammanställts i slutrapporten "Vår röst är vår framtid".

Kontaktperson: Keya Izol tfn 08-644 66 22. www.kurdiskarf.org och www.kurdchatt.com (Integrationsverket 2003a).

15.13 Kvinnoforum, Flera kulturer - ett liv

Målgrupp: Primär målgrupp är flickor med utländsk bakgrund (Kvinnoforum 2002a) som lever med hedersrelaterade normer i familjen

Sekundär målgrupp är pojkar och familjer med utländsk bakgrund: mödrar, fäder och övriga släktingar som attityd- och kulturbärare i förtrycket av flickor, invandrarföreningar/grupper, skolpersonal, poliser och socialarbetare.

Syfte: Utveckla metoder för att underlätta för flickorna att skaffa sig högre utbildning och/eller ett förvärvsarbete. Att under tre år sammanställa och utveckla de metoder som används i dag, utveckla nya metoder samt ge skolpersonal kompetensutveckling i dessa metoder.

Genom att använda ett helhetsperspektiv på arbetet för att stärka flickorna och öka deras förutsättningar kommer projektet även att omfatta deras familjer och släktingar.

Metod/tillvägagångssätt: Skolan är en arena (Palmgren 2003) där man bäst kan nå alla flickorna i målgruppen och ett samarbete med tre skolor i stockholmsområdet håller på att byggas upp.

Arbetet (Kvinnoforum 2002a) kommer att innehålla metod- och kompetensutvecklingsseminarier med samarbetspartners, planeringsprocesser med projektledare och en kontaktperson från varje skola, möten, diskussioner kring projektets fokus tillsammans med skolor och referensgruppen. De kommer även att arbeta med metodworkshops då samarbetspartners, referensgrupp och andra aktörer kan utbyta konkreta erfarenheter samt med så kallade "benchmarking workshops" för att systematiskt jämföra liknande verksamheter.

En referensgrupp bildas av representanter från enskilda organisationer och nätverk bland andra invandrarorganisationer, kvinnoorganisationer, myndigheter och fackföreningar, Elektraprojektet/Fryshuset, Dialogprojektet/Rädda Barnen. Referensgruppen ska bidra med dels sin expertis och sina kontaktnät inom området, men också användas vid genomförandet av olika konkreta aktiviteter såsom gruppverksamheter för flickor, pojkar, invandarmän och invandrarfamiljer, vid genomförandet av veckoslutsläger för flickor med invandrarbakgrund samt vid olika typer av förebilds- och mentorsträffar med yrkesarbetande kvinnor. Tre utbildningsseminarier kommer att hållas för lärare, kuratorer, psykologer, hemspråklärare, studie- och yrkesvalslärare, socialtjänsten och polisen.

Ett öppet nationellt endagsseminarium kommer att genomföras då erfarenheter, metoder och förhållningssätt ska presenteras tillsammans med den handbok där projektets samlade erfarenheter kommer att dokumenteras.

Ett samarbete (Palmgren 2003) med integrations- och skolenheten i Eskilstuna kommun planeras komma igång under våren 2003 med arbete på två skolor i Eskilstuna. Tyngdpunkten i det arbetet kommer att ligga på ”ivik-elever” (de som går det individuella programmet) samt nyanlända invandrare/flyktingar.

Kontaktperson: Cecilia Palmgren tfn 08-566 228 811, 08-556 228 865, 0736-33 88 00, cecilia.palmgren@kvinnoforum.se

15.14 Kvinnors rätt

Målgrupp: Kvinnor och ungdomar med invandrarbakgrund (Kvinnors rätt 2001).

Syfte: En integrations- och familjeinriktad kvinnoorganisation (Daragahi 2003b) som arbetar för att få till stånd en attitydförändring där det övergripande målet är (Kvinnors rätt 2002) att stödja kvinnor och ungdomar i deras kamp att själva få forma sin identitet och sina liv. Konkret arbetar de för att öka individens rätt genom att motarbeta tvångs- äktenskap, könsstymning, inomäktenskapliga våldtäkter. De arbetar också mot tvånget för barn att bära klädesplagg eller annat med religiöst eller kulturellt symbolvärde och tvånget att genomgå religiösa riter.

Metod/tillvägagångssätt: Arbetar med närradioprogram (Daragahi 2003a) på persiska med direktsänt telefonväkteri där exempelvis flickornas ställning i familjen eller homo/bisexualitet diskuteras, har öppna seminarier och föreläsningar på persiska, är ute i skolor och pratar om kvinnors rätt och om individens rätt att själv forma sitt liv och välja sin partner.

En egen webbsida med information och möjlighet till kontakt med föreningen.

En mansgrupp som går in och medlar i konflikter inom familjer som rör bland annat kontroll av döttrarna, homosexualitet eller våld mot kvinnor. Män med utländsk härkomst, som har var de kallar för ”traditionell bakgrund” lyssnar inte på kvinnor, däremot lyssnar de på män med en ”respektabel bakgrund”. Kvinnors rätt har flera ”respektabla män”, som har gott anseende i den etniska gruppen, som stöder föreningen och hjälper till vid behov av medling.

De har även en social grupp (Rashidi 2003) för de flickor/kvinnor som är utsatta för våld. I den här gruppen kan flickorna/kvinnorna få stöd, hjälp och kunskap. Gruppen ersätter inte socialtjänsten utan fungerar som ett stöd för de enskilda flickorna/kvinnorna. Kvinnors rätt deltar även i debatter i både press, radio och TV (Daragahi 2003a).

Kontaktpersoner: Haideh Daragahi tfn 08-658 57 29, 070-992 79 40, Maria Rashidi tfn 08-751 96 95, 070-728 68 93. www.womensrights.org

15.15 Luleå kommun – Ängsenhetens barn – vårt ansvar

Målgrupp: Föräldrar med barn i Ängskolan samt skolans personal.

Syfte: Förstärka föräldrarollen, möjliggöra för alla föräldrar att ta del av utbildningspaketet ”aktivt föräldraskap” för att med stöd av metoden få verktyg i sitt föräldraskap och yrke.

Metod/tillvägagångssätt: Träffar, seminarier, gruppdiskussioner, videopresentationer och gruppövningar. Tolk ska finnas för den som behöver det.

Kontaktperson: Berit Eriksson tfn. 0920- 29 38 69, www.lulea.se e-post: komsams@spray.se (Integrationsverket 2003a).

15.16 Makedonska riksförbundet – Balans mellan ansvar och frihet mellan föräldrar och barn.

Målgrupp: Makedonska föräldrar.

Syfte: Öka förståelsen mellan generationerna, ge barnen en bakgrund till föräldrarnas uppfostringsmetoder.

Metod/tillvägagångssätt: Informera om svenska föräldrars/blandäktenskaps barnuppfostringsmetoder och om svensk lagstiftning. Föra samman föräldrar och barn med makedonskt ursprung med svenska och blandäktenskapsfamiljer. Skapa mötesplatser genom att anordna föreläsningar och diskussioner.

Kontaktperson: Ivica Celikovic tfn 013-19 62 24. www.makedonskisojuz.com (Integrationsverket 2003a).

15.17 Marieborgs Folkhögskola, Norrköping – Minska klyftan

Målgrupp: En grupp arabisktalande invandrarfamiljer i Norrköping.

Syfte: Stärka föräldrarna i deras föräldraroll och öka deras förståelse för, insyn och delaktighet i barnens skolgång, det svenska samhället och de värderingar som råder i barnens värld.

Metod/tillvägagångssätt: Uppsökande verksamhet, seminarier, rollspel, studiebesök, familjeträffar, praktiska övningar, utflykter, förmedling av professionell rådgivning. Samarbetspartners är kyrkan, barnmorskemottagningen, förskolor, BRIS, tandhygienister, läkare och sjuksköterskor, fältpolisen, ungdomsmottagningen med flera.

Kontaktperson: Siv Nyberg tfn 011-21 96 00 (Molt 2003).

15.18 Rädda Barnen - Flicka@rb.se

Målgrupp: Flickor som lever i dubbla kulturer. Öppenhet finns för kontakter med flickornas föräldrar.

Syfte: Att ge flickorna psykoterapeutiskt stöd och hjälp och en möjlighet för Rädda Barnen att skaffa sig en djupare kunskap om deras livssituation.

Metod/tillvägagångssätt: Genom e-post och telefonjour kan flickor som behöver få hjälp komma i kontakt med någon som de kan prata med och få stöd av. Krisbehandling på mottagningen ges efter remiss. Konsultationer till skolpsykologer, socialsekreterare och behandlingspersonal.

Kontaktperson: Gun Goudhani tfn 08-698 90 07 (Rädda Barnen 2002).

15.19 Somaliska Hälso teamet i Stockholm, Kista – Föräldrautbildning för somaliska familjer

Målgrupp: Somalier i alla åldrar särskilt somaliska föräldrar.

Syfte: Skapa en dialog mellan föräldrar och barn kring uppfostran och attityder till svenska och somaliska uppfostringsmetoder. Överbrygga svårigheterna med att förena en patriarkalisk kultur med den svenska kulturens krav på självständighet och jämställdhet mellan könen vilka blir extra tydliga i tonårstidens frigörelseprocess.

Metod/tillvägagångssätt: Skapa en dialog genom seminarier samt möten i mindre grupper. Som en utgångspunkt för dialogen kommer Föräldraboken att användas. Föräldraboken (SIOS 2002) är en bok om föräldraskap. Den innehåller sex berättelser som på ett enkelt sätt och utan pekpinningar tar upp situationer där föräldrar agerar på ett sätt som gör barnen fysiskt eller psykiskt illa. Föräldraboken är översatt till bland annat somaliska och delas ut på barnavårdscentralerna.

Kontaktperson: Gibril Mohamed tfn 070- 766 74 61 (Molt 2003).

15.20 Somaliska riksförbundet – Föräldraansvar och jämställdhet

Målgrupp: Somaliska familjer i Sverige.

Syfte: Bättre integration. Minska våld mot kvinnor och barn, främja jämställdhet och förebygga ungdomsbrottslighet. Starta diskussioner om skillnader och likheter mellan den svenska och den somaliska kulturen om könsstämpning samt barnuppfostran.

Metod/tillvägagångssätt: Skapa plattformar för diskussion. Ordna seminarier med experter, arrangera kurser tillsammans med Rädda Barnen och JämO för ordförandena inom förbundets medlemsföreningar. Bygga nätverk för att stödja familjer.

Kontaktperson: Sofia Yosuf tfn 08-16 69 61. (Integrationsverket 2003a).

15.21 Sundbybergs folkhögskola, Förskola/skola – möten/möjligheter

Målgrupp: Förskolepersonal

Syfte: Förbättra och underlätta kommunikationen mellan förskolan och invandrabarnen och deras föräldrar.

Metod/tillvägagångssätt: Utbildningsdagar med teoretiska och praktiska delar om kulturmöten och kulturkrockar. Representanter från invandrarföreningen deltar och berättar om sina erfarenheter från mötet med den svenska förskolan. Samverkan med Dialogprojektet i ABF: s regi. En handbok ska tas fram som kan användas av förskolor.

Kontaktperson: Ingrid Jonsson tfn 08-445 39 00 (Molt 2003).

15.22 Turkiska distriktsorganisation, Norsborg – Förebygga våld mot kvinnor och barn och förebygga ungdomsbrottslighet

Målgrupp: Turkiska ungdomar och familjer samt turkiska kvinnor som utsätts för våld och hot om våld.

Syfte: Förebygga ungdomsbrottslighet och minska våldet mot barn och kvinnor.

Metod/tillvägagångssätt: Informationsseminarier med föreläsare från olika myndigheter kring teman som våld, uppfostran, barnens rättigheter och jämställdhet. Ge individuell hjälp till ungdomar och familjer som brottas med sociala problem genom att bygga upp ett nätverk bland föreningens medlemmar och anhöriga som vid behov kan stödja tonåringar och hotade kvinnor. Ett informationshäfte på turkiska ska framställas. Seminarier som riktas till svenska personalgrupper som kommer i kontakt med turkiska familjer i sitt arbete, bildande av en referensgrupp med representanter från kommunerna, studieförbundet med flera.

Kontaktperson: Adem Okur tfn 08-728 00 34 (Molt 2003).

15.23 Turkiska ungdomsförbundet – Att förändra attityder i patriarkaliska strukturer

Målgrupp: Turkiska familjer i Sverige.

Syfte: Undersöka, analysera, ta fram och pröva nya metoder för att förändra det patriarkaliska tanke- och levnadssätt som kan finnas hos turkiska familjer i Sverige.

Metod/Tillvägagångssätt: Enkätundersökning, seminarier och workshops på lokalnivå i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Kontaktperson: Ahmet Önal. Tfn 08-652 23 05. (Integrationsverket 2003a).

16. INTERNATIONELL UTBLICK

Om det har varit relativt lätt att få tag på projekt/verksamheter som arbetar förebyggande med patriarkala familjer i Sverige så har det varit desto svårare att hitta motsvarande utomlands. En tjänsteman (Richmond 2003) som arbetar med integrationsfrågor vid Community Social Planning Council of Toronto i Canada hade inga konkreta exempel på förebyggande arbete, däremot en hel del aktiviteter för kvinnor som varit utsatta för våld. Kontakter med olika föreläsare/forskare som deltog i Tema Nord's konferens om Kön och våld i Norden har gett information om ett par danska och norska forskningsprojekt och verksamheter.

Utifrån denna korta studie förefaller det som om det finns mycket aktiviteter och kunskap kring akuta situationer när kvinnor blivit hotade och/eller misshandlade, mindre aktiviteter kring att förebygga. Ett rimligt antagande är att de förebyggande aktiviteterna troligtvis finns, precis som i Sverige, inom frivilligorganisationernas verksamheter, vilket gör det svårt att på kort tid hitta dem.

16.1 EU- project - Preventions of violence against girls/women in patriarchal families

Ett nystartat samarbetsprojekt mellan Finland, Holland och Sverige (Kvinnoforum 2003b).

Målgrupp: Olika aktörer i partnerländerna på skilda nivåer och i olika samhällssektorer.

Syfte: Intentionen är (Tengqvist 2003) att kartläggningen ska ge en komplett bild av förekomsten av hedersrelaterat hot, våld och mord och utgöra ett underlag till en resursbok på europeisk nivå och bidra till att olika aktörer blir mer medvetna om situationen. Den kartläggning som den svenska kriminalpolisen ansvarar för kommer att ha fokus riktat mot frekvensen av hedersrelaterat våld mot flickor/kvinnor samt det förebyggande arbetet.

Metod/tillvägagångssätt: Från svenskt håll kommer Kvinnoforum (2003b) och den svenska kriminalpolisen att göra en internationell kartläggning av frekvensen av hedersrelaterat våld och hedersmord samt undersöka hur polisen, socialtjänsten, skolan och olika frivilliga organisationer arbetar för att bekämpa och förebygga den här typen av våld. Med hjälp av sitt nätverk ska Kvinnoforum undersöka hur olika frivilligorganisationer bedömer situationer där hedersrelaterat våld mot kvinnor/flickor förekommer och hur de arbetar med frågan.

Kontaktperson: Anna Tengqvist 08-562 288 15, anna.tengqvist@kvinnoforum.se

16.2 NORFA – Vold i nærrelationer og etniske minoriteter i Norden

Ett nordiskt forskningsprogram (NORFA 2003a).

Målgrupp: Allmänheten och de som på olika sätt arbetar med utsatta kvinnor.

Syfte: Undersöka bakgrunden till varför antalet invandrarkvinnor stadigt ökar på kvinnojourer och kriscentra, orsaken till våldet samt hur samhället möter de krav som kvinnornas situation ställer.

Metod/tillvägagångssätt: Projektet kommer att genomföras som ett nätverkssamarbete mellan Norge, Sverige och Danmark och parterna ingår i "The Nordic Network on Violence, Agency Practices and Social Change". Under 2003 (a.a. 2003b) ska en mindre undersökning genomföras av de strukturella ramarna i Sverige, Danmark och Norge genom fem expertintervjuer i varje land med myndighetspersoner som arbetar med invandrarfrågor, inom det sociala området, med olika barnfrågor, ansvariga och nyckelpersoner

på kriscentra och i invandrarorganisationer. Under 2004 ska 10-15 kvalitativa intervjuer med minoritetskvinnor från kriscentra i varje land genomföras.

Projektansvarig: Karen Sjørup e-mail: ksj@celi.dk Nätverkets koordinator: Diana Mad- sen, center for Ligestillingsforskning, Roskilde Universitetscenter, E-mail: dm@celi.dk

16.3 Socialforskningsinstituttet i Danmark. Pardannelsemønstre blandt et- niske minoriteter

Inom Socialforskningsinstituttet (Schmidt 2003) pågår flera projekt som handlar om det förebyggande arbetet med patriarkala familjer.

Garbi Schmidt forskar om parbildningsmønstre, ”pardannelsemønstre”, bland etniska minoriteter i Danmark. Undersøkningen berør både unga, deras föräldrar och de organi- sationer som arbetar med dem. Undersøkningen startade i februari i 2003 och resultatene beräknes kunne publiceres i början av 2004.

Kontaktperson: Garbi Schmidt GS@sfi.dk

16.4 Socialforskningsinstituttet i Danmark. Kønsroller og integration

Ett projekt (Schmidt 2003) om kønsroller og integration er på planeringsstadiet. Under- søkningen kommer att titta på hur etniska minoriteter anvender sin tid og er både en kvalitativ og en kvantitativ undersøkning. Den kommer att belyse spørsmålene om hur mi- noritetsfamiljer fordele arbeidet mellom sig innen og utenfor hjemmet, de nettverk de in- går i, både nasjonalt og internasjonalt samt om deres økonomiske muligheter.

Kontaktperson: Garbi Schmidt GS@sfi.dk

16.5 Oslo - Fra krisesenter til eget lokalmiljø

Krisesenteret i Oslo har kommet med en rapport (Skjelbostad 2003) ”Fra krisesenter til eget lokalmiljø”, om oppfølgingen av kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn som bost på kvinnojourer.

Kontaktperson: Tone Skjelbostad, oslkris@online.no

16.6 Oslo, Bokollektivet for jenter med etnisk minoritetsbakgrunn.

Krisesenteret i Oslo kommer med en rapport (Skjelbostad 2003) under våren 2003, om flickor med etnisk minoritetsbakgrunn som antingen har kommet till Norge med familje- anknytningsskål eller som lever under hot om att ingå tvångsäktenskap eller som blivit bortgifta med tvång. I rapporten finns även en beskrivning av Bokollektivet som en so- cialantropolog från Senter for kjønn-og kvinneforskning vid universitetet i Oslo har gjort.

Kontaktperson: Tone Sjelbostad, oslkris@online.no

16.7 Papatya i Berlin

Ett kris- og genomgångsboende (Papatya 2003) för turkiska flickor, 13-18 år, som har flytt från sina familjer på grund av konflikter.

Målgrupp: Flickor og unga kvinnor med turkisk bakgrunn. Tar även emot kvinnor från andra länder med liknande kultur.

Syfte: Att ge hotade flickor skydd og stödja dem i møtet med deras föräldrar. Huvud- fokus i arbeidet er medling mellom partene i konflikten og att stödja flickorna i deras framtidsplaner., **Metod/tillvägagångssätt:** Omvårdnad og individuell rådgivning. För att säkra flickornas skydd har Papatya hemlig adress. Hemmet har dygnetruntbemanning og personalen består av turkiska, kurdiska og tyska socialarbetare og psykologer. Flickorna/kvinnorna kan stanna på hemmet oppemot två måneder, i undantags fall län- gere tid. I samarbeide med myndigheter og andra institusjoner försøker Papatya, med flick

ans hjälp och samtycke, att hitta en fungerande lösning på konflikten mellan flickorna och deras familjer. Det kan antingen innebära att flickorna återvänder hem till föräldrarna, någon släkting eller, om det blir nödvändigt, får flytta till ett hem eller ett kollektiv i eller utanför Berlin.

Om flickorna av säkerhetsskäl inte kan gå i skolan finns det lärarresurser på Papatya som tar hand om undervisningen under vistelsen där.

Webbadressen är: www.papatya.org

16.8 Autonomes Mädchenhaus, Berlin – Ett skyddat boende för flickor

Das Autonome Mädchenhaus Berlin är sedan augusti 2002 nedlagt på grund av finansiella svårigheter (Mädchenhaus 2003).

Målgrupp: Flickor/kvinnor (Müller 1996) mellan 14-20 år som behöver skydd från övergrepp av närstående.

Syfte: Att ge flickorna skydd och stärka dem så att de kan ta ansvar över sina egna liv. De arbetar utifrån ett feministiskt perspektiv, där flickorna inte enbart ses som offer i samhället präglad av patriarkala och rasistiska förhållanden, utan också som aktiva subjekt. **Metod/tillvägagångssätt:** Tjejhuset har plats för tio flickor och arbetar i huvudsak med flickan medan socialtjänsten tar ansvaret för kontakterna med föräldrarna och familjen. Två kontaktkvinnor utses till de nyanlända som sedan fungerar som ett stöd för flickan i hennes kontakter med myndigheter och föräldrar/familj. Kontaktkvinnorna arbetar även med stödsamtal. När flickan först kommer (Börjes 2003) till tjejhuset är det viktigt att hon får en frizon och att hon inte behöver träffa familjen som hon är i konflikt med. Först efter någon vecka planeras ett möte mellan flickan och föräldrarna som hålls på socialkontoret. Kontaktpersonen från tjejhuset är med som stöd åt flickan och socialtjänsten arbetar med föräldrarna. Under samtalet görs ett försök till en överenskommelse om att flickan ska flytta hem igen, de går igenom hur flytten ska gå till, vad som ska gälla när flickan kommer hem och så vidare. I två fall har konflikten varit olöslig och det har varit när flickan har velat flytta hemifrån eller när hon haft en pojkvän som familjen inte godkänt.

I Tyskland, som i Sverige, (Müller 1996) är det socialtjänsten som har det yttersta ansvaret för dem som inte fyllt 18 år. Varje placering måste sanktioneras av socialtjänsten och för de minderåriga även av föräldrarna. Personalen består av kvinnor som lever olika sorters liv och kommer från olika sociala verkligheter. Arbetsgruppen består av kvinnor som lever heterosexuellt, lesbiskt, gifta eller ogifta, kvinnor med eller utan barn, vita kvinnor och kvinnor från olika minoritetsgrupper. Meningen är att de unga flickorna ska få lära känna en arbetsplats som består enbart av kvinnor, få positiva kvinnliga förebilder och lära känna kvinnor med olika livsstilar etc.

Webbadressen är: www.maedchenhaus-berlin.de

17. APPENDIX

17.1 Materialinsamling

I arbetet med kunskapsöversikten har material inhämtats på Internet genom sökorden patriarkal, familj, invandrare, migration, heder, hedersmord och kvinnovåld. I de internationella sökningarna har använts sökorden patriarc*, families, structures, values, migration, honour, violence, gender samt integration. Sökorden har använts var för sig men också i olika kombinationer. Litteratur har hämtats genom databaserna Social Service Abstracts, Dissertations Social Sci Index Wilson Select Plus och Libris.

Kvinnofridsportalen, Socialstyrelsens hemsida, Nationella sekretariatet för genusforskning, Manliga nätverk har använts, likaså andra hemsidor såsom Integrationsverket, Barnombudsmannen, Skolverket, Fou-enheten, Värdegrundscenter i Umeå, Forum för frivilligt socialt arbete, Brottsoffermyndigheten samt länsstyrelserna i Stockholm, Göteborg och Malmös hemsidor.

Exempel på internationella hemsidor är FoU-databasen, Högskolan i Oslo, Health Canada, Nordisk forskerutdanningsakademi, Riim Metropolis, Welcome to Ontario.

Även flera hemsidor hos frivilligorganisationer som arbetar med barn, kvinnor och familjer har använts såsom Rädda Barnen, Terrafem, Womans right, Sios – samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige samt internationella hemsidor såsom Mädchenhaus, Papatya.

Telefonkontakter har även tagits med ansvariga för länsstyrelsernas studier i Malmö, Göteborg och Stockholm, forskare vid Stockholms universitet, IMRE vid Malmö universitet, vid Lund och Uppsala universitet, Skolpersonal i Södertälje och Norrköping, utredare på Invandrarnämnden i Uppsala och på Integrationsverket, socialsekreterare i Vårby gård, Botkyrka och Rosengård, ansvarig för EQUAL-projektet, handläggare vid Brottsoffermyndigheten i Umeå, Kvinnoforum, Kvinnors Rätt, forskare vid FoU-enheten i Stockholms stad, en socionom vid Integrationscenter i Biskopsgården samt forskare vid Mångkulturellt centrum i Botkyrka, ansvarig för storstadssatsningen i Spånga/Tensta, personal på Sesamhuset i Göteborg, chefsrådgivare för jämställdhet på Sida, ansvarig för storstadssatsningen i Malmö samt projektledare på Kvinno-SIOS.

Vidare har mailkontakter tagits med forskare/handläggare vid Socialforskningsinstitutet i Danmark, Kvinna till Kvinna, Uppsala universitet, universitetet i Åhus, universitetet i Helsingfors, en doktor i medicin i Oslo, Lunds universitet, Kompetansesenter for voldsofferarbeid i Oslo, universitetet i Linköping samt forskare vid Umeå universitet.

För att spegla den debatt som förts i media efter mordet på Fadime har debattartiklar, ledarstick, insändare och andra artiklar där skribenterna/intervjupersonerna behandlar problematiken kring begreppet hedersmord använts. Genom sökordet "hedersmord" i respektive tidningars nyhetsarkiv på Internet har material ur de fyra stora rikstidningarna Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Expressen och Aftonbladet utgjort underlag, även artiklar ur några tidskrifter såsom Bang, I & M, HIV-aktuellt.

Annat som tillfört kunskap och information under projektiden är seminarier och utbildningar som behandlat problematiken kring våld i hederns namn, såsom nätverket ISIS kunskapsdag om Hedersproblematiken, Kommunförbundet i Stockholms läns utbildning

”Migration och ungdomsrevolt” samt Föreningen för utvecklingsfrågors öppna seminarium under temat ”Våld i hederns namn”.

Studiebesök har gjorts hos organisationer och institutioner som arbetar med frågor kring kvinnors och ungas svårigheter att leva i patriarkala miljöer såsom Terrafem, Rädda Barnen, Kvinnors Rätt, Kvinnoforum, Fryshuset, Unga Kvinnors Värn, Orienthälsan, Älby akut- och utredningshem, Kruton, Individ- och familjeenheten i Kungsängen och Kurdiska Kvinnoorganisationen.

KÄLLFÖRTECKNING

- Al-Baldawi, R. (1998). Psykosociala konsekvenser av en förändrad familjestruktur. *Läkartidningen*, volym 19, nr 19/1998 sid 2223-2231.
- Al-Hashimi, L. (2002). Får din dotter gifta sig med en muslim? *Aftonbladet* 2002-07-27, Internetupplaga.
- Alsing, R. (2002). Vad hedern kräver av mannen. *Aftonbladet* 2002-02-27, Internetupplaga.
- Appelqvist, M. Kultur – resurs eller ett hinder? *Integration & Mångfald I & M*, 3/2002.
- Axelsson, M. et al (2002). *Den röda tråden*. Rinkeby: Språkforskningsinstitutet 08-759 34 50.
- Baksi, K. (2002). ”Jag är inte blind.” *Dagens Nyheter* 2002-11-06, Internetupplaga.
- Blennberger, E. (2003). *Etik för medborgare, socialarbetare och klienter*. Under utgivning.
- Daragahi, H. (2003b). E-mail från Heidi Daragahi 2003-02-12.
- Darahagi, H. (2001). ”Hedersmordets” anatomi. Om integrationspolitik, kultur och kvinnors rättigheter. Ur *Törnroslandet- om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Denscombe, M. (1998). *Forskningshandbok – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*.
- Elektra (2002). *Fryshuset– Elektra*. Projektbeskrivning 2002-12-12. www.elektra.nu.
- Eriksson & Rashidi (2000). *Utvärdering av Mansgrupp*. Internutvärdering. Socialtjänsten, Individ och familjeomsorg, Upplands Bro Kommun.
- Grünbaum, C. (2002). Ord som väcker starka känslor. *Dagens Nyheter* 2002-02-09, Internetupplaga.
- Guillou, J. (2002). Nej, de har inte terrorism i blodet. *Aftonbladet* 2002-07-08, Internetupplaga.
- Hedvall, B. (2002). Veckan som gick: Jag hakar upp mig på bruket av ordet heder”. *Dagens Nyheter* 2002-07-27, Internetupplaga.
- Integrationsförvaltningen. (2002). *Dialogprojektet. Rädda Barnen i Stockholm – där män diskuterar pojcars uppfostran i ett jämställdhetsperspektiv*. <http://www.integration.nu/foreningar/mote/dialogprojektet.htm>
- Integrationsverket (2000). *Låt oss tala om flickor*. Rapport 2000:6.
- Integrationsverket (2003a). www.integrationsverket.se (beviljade projekt).
- Integrationsverket (2003b). *Lärande exempel – att förebygga konflikter mellan individ och familj*. www.integrationsverket.se
- Kelemen, N. (2001). *Projektbeskrivning, Dialogprojektet - Rädda Barnen Stockholm*. Rädda barnen, Dialogprojektet, 107 88 Stockholm.
- Kruton (2002). *Informationsmaterial för externt bruk*. tfn 08-508 44 550.
- Kurdiskt rådgivningsprojekt (2002). Kurdiska Kvinnoorganisationen, Projektbeskrivning Henriksdalsringen 6, Nacka.
- Kvinnoforum (2002a). *Flera kulturer- ett liv*. Projektbeskrivning. cecilia.palmgren@kvinnoforum.se
- Kvinnoforum (2002b). *The Project*, internt informationsmaterial, anna.tengqvist@kvinnoforum.se
- Kvinnors rätt. (2001). *Projektbeskrivning*. Internt material.
- LST Skåne. (2002). *Utsatta flickor i patriarkala familjer- om behov av skyddat boende och andra insatser*. Länsstyrelsen i Skåne län:ISSN 1402-3393.
- LST Stockholm. (2002). *Rätten till sitt eget liv*. Länsstyrelsen i Stockholm, Rapport 2002:13

- Lumholdt, H. (2003). Stöd åt invandrarungdomar: Frigörelse inom familjen. *Psykolog-tidningen* 1/03 sid 4-6.
- Matthis, M. (2002). Debatt/Kulturella hedersmord? Patriarkatet styr Sverige. *Dagens Nyheter* 2002-03-09, Internetupplaga.
- Molt, A. (2003). *Patriarkala familjeprojekt/arvsfondsbidrag*. E-mail från Allmänna arvsfonden: anders.molt@social.ministry.se
- Müller, I. (1996). *Praktik på det fristående tjejhuset i Berlin* – En praktikkapport, Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Mädchenhaus (2003) *Aus für Autonomes Mädchenhaus*. Pressmeddelande augusti 2002 från hemsidan på Internet www.maedchenhaus-berlin.de
- NORFA (2003a) *Ansøgning om netværk – forskningsprogrammet om køn og vold*. www.norfa.no
- NORFA (2003b) *Projektkatalog - Netværk om vold og køn og etniske minoriteter*. www.norfa.no
- Nunez, B. (2003b). E-Mail från Benneditz Nunez 2003-02-12.
- Orientalhälsan (2003). Orientalhälsans hemsida på Internet. www.orienthalsan.nu
- Papatya (2003). Papatyas hemsida på Internet. www.papatya.org
- Rashidi, A. (2002b). *Samtalsgrupp för invandarmän*. Internutvärdering, Socialtjänsten, Individ och familjeomsorg, Upplands Bro Kommun/Rädda Barnen (2002). Flicka@rb.se - *Delrapport från mottagningen för flickor som lever i konflikt mellan dubbla kulturer, 2002 02 01-2002 08 23*. En internrapport från Centrum för barn och ungdomar i kris.
- Richmond, T. (2003). E-mail från Ted Richmond 2003-01-29.
- Schmidt, G. (2003). E-mail korrespondens med Garbi Schmidt, 2003-01-31 och 2003-02-13. GS@sf.dk.
- SIOS (2002). Projektbeskrivningar över tre projekt från KVINNOSIOS, SIOS, Bellmansgatan 15, 1 tr. 118 47 Stockholm. www.sios.org
- Skjelbostad, T. (2003). E-mail från Tone Skjelbostad. oslkris@online.no
- Socialstyrelsen. (2002) *Flickor som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar*. Meddelandeblad 6/02.
- Stridsberg, S. (2002). Patriarkatet och patriarkatet. *Bang* 2002:2/3 s. 18-22.
- Svensson, G. (2002). ”Kulturen viktig orsak till både hedersmord och anorexi.” *Dagens Nyheter* 2002-10-26, Internetupplaga.
- Terrafem (2003). Terrafems hemsida på Internet, www.terrafem.org
- Trygg, S. (1999). *Kompetensutveckling för skolpersonal och integration av romer i samhället*. Rapport till Skolverket.
- UKV (2003). *UKV – stiftelsen unga kvinnors värn*. Informationsbroschyr. ukv@telia.com
- UNFPA (2000). *Könsdiskriminering måste upphöra. Ett brådskande ärende i arbetet för mänskliga rättigheter och utveckling*. Rapport från FN: s befolkningsfonds årsrapport The State of World Population 2000. <http://www.un.dk/swedish/unfpa-2000.htm>
- Unga kvinnors värn (2000-2001) Årsberättelse.
- United Nations. (2002). Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour. *Report of the Secretary-General, General Assembly, 2 July 2002*.
- Wahldén, C. (2002) Kvinnokampen går framåt i Kurdistan. *Svenska Dagbladet* 2002-03-08, Internetupplaga.
- Wallin (2003). E-mail från Johanna Wallin, Föreningen för utvecklingsfrågor Tegelviksgatan 40, 116 41 Stockholm.
- Warren, C.A.B. (2002). Qualitative Interviewing i Gubrium, J.A. (eds). *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Thousands Oak: Sage Publications.

- Västra Götaland. (2002). *Ett eget liv? Länsstyrelsen i västra Götaland 2002-40*.
 Älby. (2002). *Älby – akut- och utredningshem*. Älby Herrgård, 740 30 Björklinge.
 Özyurt, A. & Eldenblom, E. (2002). *Alla är lika inför lagen*. Dagens Nyheter 2002-02-11.

Intervjuer

- Al-Baldawi, R. (2003a). Intervju med Riyad Al-Baldawi 2003-01-09 på Orienthälsan i Stockholm.
 Al-Baldawi, R. (2003b). Telefonintervju med Riyadh Al-Baldawi 2003-02-07.
 Börjes, A & Bergman, B. (2003). Intervju med Anders Börjes & Birgitta Bergman 2003-01-14 på socialkontoret, Swedenborgsgatan i Stockholm.
 Börjes, A. (2003). Telefonintervju med Anders Börjes 2003-02-11.
 Daragahi, H. (2003a). Intervju med Heidi Daragahi 2003-02-04.
 Duran, S. (2002). Intervju med Seyran Duran 2002-12-16 på Fryshuset i Stockholm.
 Hedroy, S. (2003). Telefonintervju med Sarin Hedroy 2003-01-29.
 Kelemen, N. (2002). Intervju med Niklas Kelemen 2002-12-02 på Rädda barnens huvudkontor i Stockholm.
 Kelemen, N. (2003). Telefonintervju med Niklas Kelemen 2003-01-13.
 Lampinen, L. (2002). Intervju med Lisbeth Lampinen 2002-12-20
 Lyshöj, M. & Melby, M. (2003). Intervju med Maria Lyshöj och Maria Melby 2003-01-08 på Unga Kvinnors Värn i Stockholm.
 Lyshöj, M. (2003). Telefonintervju med Maria Lyshöj 2003-01-20.
 Lönnström, S. & Farsiani, D. (2002). Intervju med Solveig Lönnström och Davar Farsiani 2002-12-03 i Älby.
 Müller, I. (2003). Telefonintervju med Ina Müller 2003-01-07.
 Nunez, B. (2002). Intervju med Benneditz Nunez 2002-11-25 på Terrafem.
 Nunez, B. (2003a). Telefonintervju med Benneditz Nunez 2003-02-11.
 Palmgren, C. (2003). Telefonintervju med Cecilia Palmgren 2003-02-13.
 Rashidi, A. (2002). Intervju med Ali Rashidi 2002-12-11 på Upplands Bros kommuns kontor i Kungsängen.
 Rashidi, M. (2003). Intervju med Maria Rashidi 2003-02-04.
 Sherefay, S. (2003). Telefonintervju med Sonia Sherefay 2003-01-20.
 Tengqvist, A. (2003). Intervju med Anna Tengqvist på Kvinnoforum 2003-02-04.
 Trygg, S. (2003). Telefonintervju med Satu Trygg 2003-01-15.

Referenslitteratur

- Al-Baldawi, R. *Transkulturella aspekter på bemötandet av patienter med invandrarbakgrund*. Rapport från CPFU:s skriftserie, maj 1996.
 Allwood, C M. (2000). *Pappor i andra kulturer*. Ur Hwang, P. Red. *Faderskap i tid och rum*. Stockholm: Författarna och Bokförlaget Natur och kultur.
 Arbadi, F. & Fristorp, L. (2002). *Överlevnadshandbok för flickor om frihet och heder*. Stockholm: Rädda Barnen.
 Dogan, A. (1998) *Kurdiska tonårsflickor*. Edsbruk: Akademitryck AB.
 Eyrumlu, R. (1998) *Iranska familjer i Sverige – ett nordeuropeiskt samhälle*. Angered: Invand-Lit
 Gordan, K. (1996). *Professionella möten – om utredande, stödjande och psykoterapeutiska samtal*. Stockholm: Natur och kultur.
 Kurkiala, M. (2002). Hedersmord är inga fantasifoster. *Svenska Dagbladet* 2002-11-28, Internetupplaga..

- Liliequist, M. (1996). *I skuggan av "inte utan min dotter"*. Lund: Wallin Dalholm Boktr. AB.
- Moller Okin, S. (2002). *Mångkulturalism – kvinnor i kläm?* Göteborg: Daidalos AB.
- Nyberg, E. (1993). *Barnfamiljers migration- familjers relationer i en förändrad livssituation*. Pedagogiska institutionen: Stockholms Universitet.
- Schlytter, A (1999). *Kön och juridik i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Sjöblom, Y. (2002). *På väg ut – när ungdomar rymmer och kastas ut hemifrån – ur socialtjänstens perspektiv*. Rapport i socialt arbete nr 103-2002. Stockholms universitet, institutionen för socialt arbete.
- Sjögren, A. (2001). *Kulturens roll i identitetens byggande*. Ur Ahmadi, N. Red. *Ungdom, kulturmöten, identitet*. Stockholm: Liber.
- Swanberg, K. (2002) *Hedersmordet på Pela*. Stockholm: Bokförlaget DN.
- Våld mot kvinnor (2002) – rapport från en seminariereserie 2001. Karlstad: Nätverket Våld mot Kvinnor.